

TUSSEN TRADITIE EN KUNST OP ZOEK NAAR IDENTITEIT

**Enkele analyses van de gevolgen van de introductie
van volkscultuur
als thema van het cultuurbeleid**

**Helma Geerlings MA
Dr. Kees Vuyk**

**Onderzoeksinstituut voor Geschiedenis en Cultuur (OGC)
Universiteit Utrecht
2010**

INHOUD

INLEIDING	
AANLEIDING, DOEL EN WERKWIJZE VAN DIT ONDERZOEK	3
HOOFDSTUK EEN	
POLITIEK EN VOLKSCULTUUR	6
HOOFDSTUK TWEE	
VOLKSCULTUUR IN HET MAATSCHAPPELIJK VELD	15
HOOFDSTUK DRIE	
VAN BELEID NAAR PRAKTIJK	22
HOOFDSTUK VIER	
VOLKSCULTUUR IN DE MEDIA	28
HOOFDSTUK VIJF	
VOLKSCULTUUR IN DE PRAKTIJK	40
SAMENVATTING EN BESLUIT	62
BRONNEN	64
BIJLAGEN	66

INLEIDING

AANLEIDING, DOEL EN WERKWIJZE VAN DIT ONDERZOEK

0.1. Aanleiding van het onderzoek

In 2007 introduceert het kabinet Balkenende IV het thema volkscultuur binnen het cultuurbeleid. Samen met amateurkunst en cultuureducatie krijgt het een plek in een nieuw fonds, dat na een korte aanloop in 2009 van start gaat: het Fonds voor Cultuurparticipatie. In zijn beleidsplan constateert het fonds dat om het beleid op het terrein van de volkscultuur gestalte te geven een aantal vragen nog dient te worden beantwoord.

Allereerst rijst de vraag 'wat de aandacht voor volkscultuur in de cultuurpolitiek kan betekenen voor meer onderlinge binding in ons land'.

Een tweede vraag betreft de 'beleidsmatige afbakening' van het onderwerp. Het fonds baseert zich op een definitie van het Meertens Instituut, die op verzoek van de minister is opgesteld: 'Volkscultuur verwijst naar het geheel aan cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale en lokale identiteiten'. Het fonds constateert dat deze definitie zeer breed is. Op zichzelf vindt men dat geen probleem, maar het roept wel de vraag op 'hoe op dit terrein de rol van overheden en - in het verlengde daarvan - een overheidsfonds wordt afgebakend. Men denkt daarom in eerste instantie aan het faciliteren, het opbouwen van kennis en aan het zichtbaar maken van volkscultuur.'

In het verlengde daarvan ligt de vraag waaraan het culturele veld op dit terrein behoefte heeft. (Beleidsplan 2009-2012, Fonds Cultuurparticipatie, p. 14-15)

Gezien de vragen die er op dit beleidsterrein nog leven acht het fonds het nuttig om enkele onderzoeken te laten verrichten.

In dat kader heeft het fonds aan het Onderzoeksinstituut voor Geschiedenis en Cultuur van de Universiteit Utrecht de opdracht gegeven om een klein onderzoek te doen naar hoe de introductie van volkscultuur in het beleid in de eerste fase is verlopen.

Dit rapport is het verslag van dit onderzoek.

0.2. Doel

Het onderzoek staat in een groter kader. Het Fonds voor Cultuurparticipatie wil in het algemeen duidelijk krijgen:

[a] hoe overheden en fonds het thema volkscultuur afbakenen;

[b] welke rol ze op het gebied van volkscultuur willen spelen, welke doelen ze stellen en welke argumenten ze hiervoor aanvoeren;

[c] welke ervaringen ze opdoen met beleid en praktijk op het gebied van volkscultuur;

[d] wat ze daarvan leren en hoe ze hun beleid en praktijk uitwerken en aanpassen;
[e] hoe ze de resultaten en effecten van hun beleid op het gebied van volkscultuur beoordelen.

Dit rapport beperkt zich tot de eerste twee deelvragen, terwijl het elementen bevat voor een eerste beantwoording van de derde deelvraag.

Dit rapport is verkennend van karakter. In dit rapport inventariseren wij wat er de afgelopen jaren, sinds de introductie van de term 'volkscultuur' in het Nederlandse cultuurbeleid, gebeurd is, zowel op bestuurlijk en beleidsmatig niveau als in het betrokken werkveld en in het maatschappelijk debat. Welke bestuurlijke acties hebben er plaatsgevonden? Welk debat is er ontstaan? Hoe is het thema besproken in de pers? Bijzondere aandacht krijgt de vraag hoe gemeenten en provincies, als uitvoerders van het volkscultuurbeleid met dit thema aan de slag gegaan zijn.

0.3. Werkwijze

Voor het onderzoek zijn wij als volgt te werk gegaan.

Allereerst hebben we het tijdvak waarop dit onderzoek betrekking heeft vastgesteld. Dit onderzoek bestudeert de periode vanaf het verschijnen van het regeerakkoord van het kabinet Balkenende IV in februari 2007 tot aan de uitvoering van de eerste projecten op het terrein van volkscultuur in gemeenten en provincies in 2009 (met een kleine uitloop in 2010). Vervolgens hebben we vier kringen gedefinieerd waarbinnen we het effect van de introductie van volkscultuur in het beleid willen beschrijven.

Deze kringen zijn:

- de landelijke politiek
- het werkveld van de volkscultuur
- gemeentelijke en provinciale overheden
- de pers

Het onderzoek naar deze kringen is gedaan aan de hand van beleidsdocumenten, kamerverslagen, werkplannen, websites, verslagen van en bezoek aan bijeenkomsten en artikelen uit dag- en weekbladen.

Ten slotte is in 12 korte en langere interviews getracht een nauwkeuriger beeld te krijgen van de praktijken die in enkele provincies en gemeenten het kader van het volkscultuurbeleid van de grond zijn gekomen. De interviews gaan ook in op de onduidelijkheden en dilemma's die leven bij de gemeenten en provincies ten aanzien van dit beleid.

0.4. Opbouw van het rapport

Dit rapport bestaat uit vijf hoofdstukken. De eerste vier hoofdstukken zijn gewijd aan de bovengenoemde vier kringen. In het vijfde hoofdstuk worden de bevindingen uit de interviews

samengevat.

Elk hoofdstuk wordt afgesloten met enkele conclusies.

Het rapport sluit af met een samenvattende conclusie.

Het gehele onderzoek levert een algemeen beeld van hoe het thema volkscultuur leeft in het land, zowel bij overheden en de pers als bij betrokken partijen in het werkveld. Dit beeld zal ook als 'nulmeting' kunnen fungeren voor een toekomstig monitoronderzoek.

HOOFDSTUK EEN

POLITIEK EN VOLKSCULTUUR

1.1. Inleiding

Voor de inventarisatie van de politieke geschiedenis van het beleidsthema volkscultuur vanaf de start van het kabinet Balkenende IV zijn beleidstukken verzameld van de Tweede Kamer, het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, dossiers van de Raad voor Cultuur en van commissies die zijn opgericht ter advisering over onderwerpen in het cultuurbeleid, zoals de Commissie Cultuurbereik. In de bespreking zal de aandacht vooral uitgaan naar de ontwikkelingen in de Tweede Kamer en bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

1.2. De voornemens van het kabinet Balkenende IV

Door de val van kabinet Balkenende III zijn er op 22 november 2006 vervroegde verkiezingen. Na een lange informatieperiode besluiten CDA, PvdA en ChristenUnie om samen een regering te vormen. CDA en PvdA moeten daarvoor over hun schaduw heenstappen. Beide partijen hadden elkaar in de verkiezingsstrijd hevig bestreden. Het CDA had er geen geheim van gemaakt dat zij liever niet met de PvdA zou willen regeren. Voor de derde, kleine partner, de ChristenUnie is het voor het eerst dat zij aan een kabinet deelneemt. De pers spreekt over het VU-kabinet, omdat de leiders van de drie partijen alle drie op de VU hebben gestudeerd. Op 7 februari 2007 verschijnt het regeerakkoord van Balkenende IV. In de paragraaf *Kunst en Cultuur* staat: 'Amateurkunst en volkscultuur worden gestimuleerd. De overheid draagt daadwerkelijk zorg voor behoud van (religieus-) cultureel erfgoed' (Regeerakkoord Balkenende IV). Het is voor het eerst dat de term 'volkscultuur' in het beleid van de rijksoverheid voorkomt. De herkomst is duidelijk. Het CDA had in zijn verkiezingsprogramma 2006-2011 al een lans gebroken voor de volkscultuur. 'Amateurkunst en volkscultuur moeten gestimuleerd worden, bijvoorbeeld door meer vruchtbare kruisbestuiving met de professionele kunstsector mogelijk te maken.' (CDA Verkiezingsprogramma 2006-2011) Het CDA-Kamerlid met cultuur in de portefeuille, Nicolien van Vroonhoven-Kok, lobbiet ook in de Tweede Kamer al langer voor de erkenning en ondersteuning van niet-professionele vormen van kunst en cultuur. Het aanschuiven van de ChristenUnie als regeringspartner zal het makkelijker gemaakt hebben om deze wens tot regeringsbeleid te maken.

In maart 2007 verschijnen twee belangrijke rapporten voor het cultuurbeleid. Het gaat om het rapport van de Commissie Cultuurbereik en het advies van de Raad voor Cultuur over de agenda van het cultuurbeleid en de culturele basisinfrastructuur. In het rapport *Van Stroming*

naar stolling schrijft de Commissie Cultuurbereik in paragraaf 3.4 *Erfgoed* over hoe deze sector voortdurend aan veranderingen onderhevig is, zoals de opkomst van het terrein volkskunst. De commissie gebruikt niet de term volkscultuur en de vraag is dan ook of ze hetzelfde bedoelt of dat zij verwijst naar andere ontwikkelingen in het kunstenveld?

Het advies van de Raad voor Cultuur getiteld *Innoveren, participeren!* dat op 6 maart 2007 verschijnt, verhoudt zich meer direct tot het in februari verschenen regeerakkoord (Raad voor Cultuur 2007). De Raad voor Cultuur erkent de toegenomen belangstelling voor volkscultuur en immaterieel erfgoed. Zij stelt dat 'een sectorinstituut amateurkunst en een landelijke ondersteunende instelling die de besteltaken uitvoert op het terrein van de volkscultuur en het immaterieel erfgoed behoort tot de basisinfrastructuur'. De raad adviseert volkscultuur onder te brengen bij het sectorinstituut voor erfgoed. Dit betekent in de praktijk dat het sectorinstituut Nederlands Centrum voor Volkscultuur samengaat met het sectorinstituut Erfgoed Nederland.

'De publieke belangstelling voor volkscultuur en immaterieel erfgoed is de laatste jaren sterk toegenomen, zoals onder andere blijkt uit het (bovenregionale) succes van de Twentse streeksoap *Van jonge leu en oalegrond*. De landelijke ondersteuning van dit aandachtsgebied is belegd bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Een van de voornaamste opdrachten van deze instelling is het opbouwen van een lokale en provinciale infrastructuur op het gebied van volkscultuur en immaterieel erfgoed. Wanneer het immaterieel erfgoed en de volkscultuur op termijn een volwaardig onderdeel vormen van het beleid van lokale en provinciale erfgoedinstellingen, kan de Raad zich voorstellen dat de landelijke ondersteuning van dit aandachtsgebied wordt overgenomen door het sectorinstituut Erfgoed.' (p. 61)

'De verhouding met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV) als koepelorganisatie voor het immaterieel erfgoed is een ander aandachtspunt. Het NCV is een kleine en kwetsbare organisatie die cruciaal is voor de ondersteuning van de vitale, vrijwel geheel uit liefhebbers bestaande sector van het immaterieel erfgoed. Op termijn is een samengaan van NCV en Erfgoed Nederland denkbaar. Eerst is echter het rijk aan zet. OCW dient werk te maken van het Unesco-verdrag inzake immaterieel erfgoed en ervoor te zorgen dat er in de komende periode beleid wordt ontwikkeld op dit nog geheel onontgonnen beleidsterrein.' (p. 67)

In juli publiceert minister Ronald Plasterk de notitie *Kunst van leven, hoofdlijnen cultuurbeleid*. Om deelname aan cultuur te vergroten en de basis te verbreden komt er een 10-puntenplan en introduceert de minister het programmafonds cultuurparticipatie. Zowel binnen, rondom en buiten het onderwijs zal er flink worden ingezet op cultuurdeelname. Ook buiten het onderwijs moet de burger meer kansen krijgen zich cultureel te ontwikkelen. Daarom zal de minister meer geld vrijmaken voor amateurkunst en volkscultuur. Deze gelden worden ondergebracht bij het programmafonds cultuurparticipatie. De minister schrijft:

'Meer geld voor amateurkunst en volkscultuur door de uitbreiding van het huidige budget van het Actieplan Cultuurbereik. Ik zal dit onderbrengen onder het programmafonds cultuurparticipatie. Amateurkunst speelt een belangrijke rol in de samenleving. De motie Van Vroonhoven-Kok vraagt hier terecht aandacht voor. Ik zal dan ook investeren in de ondersteuning van talentvolle amateurs en vrijwilligers. Ook zal ik publieksactiviteiten stimuleren die erop gericht zijn burgers kennis te laten maken met cultureel erfgoed' (Kunst van Leven, 2007).

Er vallen drie dingen op in deze tekst. Ten eerste dat de minister aandacht besteed aan volkscultuur en dat hier meer middelen voor vrijkomen. Ten tweede dat de minister volkscultuur als beleidsterrein in verband brengt met het Actieplan Cultuurbereik. Dit is opvallend, omdat in dit actieplan volkscultuur niet als beleidsterrein wordt genoemd. En ten derde dat de gelden die vrijkomen voor amateurkunst en volkscultuur worden ondergebracht in een fonds. Dit laatste betekent dat volkscultuur dus een langdurig onderwerp in het cultuurbeleid zal worden. Er is verder geen uitleg wat volkscultuur is, hoe dit in relatie staat tot cultuureducatie en amateurkunst en hoe de praktische organisatie ervan eruit ziet. Op 13 november 2007 informeert minister Plasterk in een brief aan de Kamer over de ontwikkelingen van het programmafonds cultuurparticipatie. Hij schrijft:

'Het Programmafonds cultuurparticipatie is de opvolger van het actieplan cultuurbereik, dat in 2008 ophoudt te bestaan. In navolging van het advies van de commissie Cultuurbereik kiest het kabinet voor meer focus op een beperkter aantal beleidsvelden: cultuureducatie, amateurkunst en volkscultuur.'

1.3. Het Kamerdebat

In het overleg met de Tweede Kamer over de beleidsvoornemens van de minister en de consequenties daarvan voor de begroting van Cultuur op 17 december 2007 houdt het CDA-Kamerlid Van Vroonhoven-Kok een pleidooi voor een 'offensief voor volkscultuur'.

'Ik sluit af met een pleidooi voor de volkscultuur. Wij worden ons bewust van onze nationale identiteit. De volkscultuur maakt daarvan een belangrijk deel uit. Culturele uitingsvormen die nationaal of streekgebonden zijn: ambachten, tradities en sporten, maar ook verhalen, sprookjes, spreekwoorden, volksliedjes en feesten, kortom ons hele immateriële erfgoed versterken het bewustzijn van onze eigen identiteit. [...] De volkscultuur zou een impuls moeten krijgen. Dit staat zelfs in het hoofdlijnenakkoord, maar het staat er nu nog wat verloren bij.' (Verslag wetgevingsoverleg, 19 december 2007, p.10)

Dit pleidooi leidt tot enige commotie in de kamer, waardoor het onderwerp ook de pers haalt. Femke Halsema (GroenLinks) is de eerste die reageert. Zij vraagt zich af 'of zij binnen de al in de coalitieafspraken gereserveerde gelden voor religieuze cultuur en volkscultuur nog een aantal prioriteiten wil stellen of dat zij de schaarste die al heerst in de culturele sector, nog groter wil maken.' Ook Boris van der Ham (D66) vraagt zich af hoe volkscultuur te stimuleren:

'Het klinkt misschien ook wat denigrerend, maar is het dan de bedoeling om van rijkswege het kantklossen te stimuleren? Hoe kunnen wij dit doen? Hoe wil mevrouw Van Vroonhoven in de praktijk volkscultuur, een begrip dat per definitie niet helemaal grijpbaar is, van rijkswege stimuleren?' (verslag wetgevingsoverleg, 19 december 2007, p. 10)

John Leerdam (PvdA) en Hans van Leeuwen (SP) mengen zich in het debat. Leerdam wil weten 'hoe zij die verbinding precies legt tussen volkscultuur en materieel en immaterieel erfgoed met de zaken van het Unesco-verdrag?' En om welke volkscultuur gaat het, alleen

van Nederland of binnen het Koninkrijk? Volgens Van Vroonhoven-Kok gaat het ook om culturen die vanuit het buitenland naar Nederland zijn meegenomen. Van Leeuwen vraagt zich af of 'het benadrukken van tradities juist niet een rem is op de ontwikkeling van volkscultuur?' Van Vroonhoven-Kok antwoordt dat het gaat om het behoud van de levende cultuur, dus ook het nieuwe:

'Ik heb proberen te zeggen dat men volkscultuur moet blijven beleven om haar levend te houden. Dat betekent dat bepaalde takken ervan ten dode zijn opgeschreven. Dat zij dan zo, we moeten ons concentreren op het nieuwe. Het gaat erom dat we bepaalde vormen van cultuur die in Nederland bij bepaalde regio's passen, levend houden. En het mag niet zo zijn dat alles alleen maar gewoon wordt gedocumenteerd, zodat men later in boeken kan opzoeken hoe het is geweest. Nee, het moet echt worden beleefd om het levend te houden.' (p. 11)

En daarmee is het laatste woord gezegd over volkscultuur tijdens dit wetgevingsoverleg. Van Vroonhoven-Kok dient samen met het kamerlid Ed Anker (CU) een motie in waar drie dagen later over wordt gestemd. In de motie wordt een eerste definitie gegeven van volkscultuur.

MOTIE VAN DE LEDEN VAN VROONHOVEN-KOK EN ANKER
Voorgesteld tijdens het Wetgevingsoverleg van 17 december 2007

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening, dat culturele uitingsvormen die nationaal of streekgebonden zijn, ook wel volkscultuur genoemd, het bewustzijn van de eigen identiteit versterken;

verzoekt de regering om een offensief voor de volkscultuur uit te werken en daar in ieder geval de volgende elementen bij te betrekken:

- de wijze waarop het kabinet wil aansluiten bij het initiatief van het Jaar van de Volkskunst in 2009;
- de versterking van de Nederlandse taal en cultuur;
- de inbedding van een instelling voor het immaterieel, cultureel erfgoed in de basisinfrastructuur;
- de ondertekening en ratificering van het Unesco-verdrag inzake het immaterieel erfgoed;
- de uitwerking van een plan voor de nationale ambachten;
- de verbinding met de amateurgezelschappen.
- en de Kamer daar voor 1 april aanstaande over te informeren, en gaat over tot de orde van de dag.

Van Vroonhoven-Kok
Anker'

De motie wordt weggestemd.

Ten gevolge van deze discussie en naar aanleiding van vragen van Kamerleden over volkscultuur geeft minister Plasterk de opdracht een definitie van volkscultuur te laten ontwikkelen door het Meertens Instituut.

De ideologische discussie over de betekenis lijkt hiermee van de baan. In 2008 staat vooral de invoering van de nieuwe basisinfrastructuur centraal en is de aandacht gericht op de ontwikkeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie daarbinnen.

Op 29 januari 2008 wordt een basismodel programmafonds cultuurparticipatie gepubliceerd. Voor de ontwikkeling van het model wijst minister Plasterk een kwartiermaker aan: Jaap Dijkstra (PvdA oud-gedeputeerde van Overijssel). Hij 'zal [...] de minister adviseren over de werkwijze en reikwijdte van het fonds.' Het gaat om 'voorstellen voor de organisatiestructuur, adviescommissies en regelingen. De programma's van gemeenten en provincies, van innovatieve projecten en thema's zijn eveneens onderdeel van het advies.' In het basismodel is volkscultuur opgenomen als één van de drie programmalijnen van het fonds. In het basismodel wordt volkscultuur omschreven als:

'de cultuur van het dagelijks leven en de daarmee samenhangende cultuurverschijnselen. Dat wil zeggen het immateriële culturele erfgoed van tradities, maar ook opkomende en verdwijnende rituelen in onze multiculturele samenleving. Kortom, het gaat om de dynamiek van cultuur, in de brede zijn van het woord. Niet alleen het bewaren van immaterieel erfgoed, maar ook nieuwe vormen van levende volkscultuur komen in het kader van het Programmafonds aan bod. De minister van OCW heeft het Meertensinstituut gevraagd het begrip volkscultuur nader te omschrijven. Dit is conform zijn toezegging aan de Tweede Kamer tijdens de begrotingsbehandeling van OCW 17 december 2007' (Programmafonds Cultuurparticipatie, een basismodel, 2008).

Op 15 april 2008 bericht minister Plasterk in een brief aan de Tweede Kamer over de definitie van volkscultuur, die door het Meertens Instituut is ontwikkeld.

'volkscultuur: het geheel van cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale of lokale identiteiten.'

De regering neemt deze definitie over en de minister geeft de kwartiermaker de opdracht deze definitie operationeel te maken in het nieuwe programmafonds. Een half jaar later op 1 september 2008 wordt de Regeling cultuurparticipatie provincies en gemeenten 2009 – 2012 vastgelegd. De regeling is tot stand gekomen in samenwerking met het Interprovinciaal Overleg en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. In artikel 1 *Begrippen* staat bij volkscultuur de definitie van het Meertens Instituut. Deze definitie vervangt de definitie die eerst in het basismodel was opgenomen. Opvallend is dat zaken als 'de nationale identiteit' en 'multiculturele samenleving' zijn weggelaten en de (wetenschappelijke) definitie van het Meertens Instituut wordt gehanteerd.

Op 1 januari 2009 is het Fonds voor Cultuurparticipatie officieel operationeel en gaat de Regeling cultuurparticipatie voor provincies en gemeenten van start. Deze regeling is de juridische voortzetting van het Actieplan Cultuurbereik. Via *matchings* gelden kunnen provincies en gemeenten via het fonds geld van het Rijk krijgen ter verdubbeling van het budget dat zij vrijmaken voor beleid op het gebied van cultuureducatie, amateurkunst en volkscultuur. In de Tweede Kamer wordt niet meer gesproken over volkscultuur tot aan het Algemeen Overleg op 1 juli 2009 (Tweede Kamer, Vergaderjaar 2008-2009, 31482, nr. 45 6).

Tijdens dit overleg ontstaat een discussie over Kosmopolis waarbij volkscultuur in één adem wordt genoemd met culturele diversiteit. De discussie wordt gevoerd door Van Vroonhoven-Kok en Plasterk. Van Vroonhoven-Kok stelt voor het geld van Kosmopolis te stoppen in het Fonds voor Cultuurparticipatie voor 'enerzijds amateurskunst en anderzijds volkscultuur om culturele diversiteit op deze manier handen en voeten te geven':

'Voorzitter. Cultuur laat zich niet van bovenaf sturen. Je kunt evenmin van bovenaf de cultuur wat gekleurder maken. De CDA-fractie heeft het wel gehad met het geforceerde culturele diversiteitbeleid. Cultuur moet vanuit de samenleving zelf komen. Dit is inherent aan het woord «cultuur». Als de samenleving divers is – en onze samenleving is divers – dan zullen de cultuuruitingen dat ook moeten zijn. Je kunt van bovenaf proberen om meer gekleurde mensen of meer vrouwen in het bestuur te krijgen, maar deze geforceerdheid is gedoemd te mislukken. Opnieuw laten voorbeelden dit zien. Ik noem de Phenix Foundation, maar er is ook het voorbeeld van Kosmopolis. De sleutel tot meer culturele diversiteit of, liever, tot een betere afspiegeling van cultuuruitingen van de samenleving is in onze ogen gelegen in een fanatieker participatiebeleid. Zorg ervoor dat voldoende mensen, die een dwarsdoorsnede van onze samenleving zijn, in aanraking komen met cultuur en deze ook actief beleven. Het probleem, voor zover sprake is van een probleem, lost zich dan vanzelf op. Laten wij beginnen bij de jeugd, de kweekvijver van onze toekomstige cultuurkenners. Denk aan scholen maar ook aan amateurverenigingen. Stimuleer de amateurskunst en bereik op deze manier de kinderen, ook de kinderen in de prachtwijken. Sluit ook aan bij de volkscultuur; waarom niet? Een cultuur die dicht bij de mensen staat, is de meest laagdrempelige manier om mensen te betrekken bij kunst en cultuur.

Opvallend is dat Van Vroonhoven-Kok zegt het wel te hebben gehad met het geforceerde culturele diversiteitbeleid en dat het beter is aan te sluiten bij de cultuur van de mensen, de volkscultuur, die ook in de prachtwijken leeft. Dát is de meest laagdrempelige manier om mensen te betrekken bij kunst en cultuur. Het lijkt ook een dubbelzinnige uitspraak, want als beleid alleen maar hoeft aan te sluiten op volkscultuur dan zijn mensen al betrokken bij kunst en cultuur. Vanwaar dan nog de bijzondere aandacht hiervoor? Dan vervolgt mevrouw Van Vroonhoven-Kok:

Wat gaat het participatiefonds expliciet doen aan culturele diversiteit? Krijgt het fonds nog een aantal richtingen mee? Ik vraag de minister, de volkscultuur hier nadrukkelijk bij te gebruiken. Het is zo'n gemakkelijke manier om mensen over de streep te trekken, deze cultuur zit zo dichtbij huis, of het nu gaat om allochtone of autochtone mensen. Ik vraag de minister of hij minister Van der Laan hierbij wil betrekken. Prachtwijken zijn immers de broedwijken, daar zou je moeten beginnen. (p. 5)

Ook dit pleidooi roept vraagtekens op. Spreekt ze zichzelf niet tegen met de vraag wat het Fonds voor Cultuurparticipatie 'expliciet' gaat doen aan culturele diversiteit, alsof dat niet geforceerd is? Ook 'de mensen over de streep trekken' is nogal een vage uitdrukking. Welke streep? Ten slotte worden ook nog de prachtwijken genoemd, implicerend dat het beleid voor cultuurparticipatie zich daarop moet richten. Hierdoor wordt volkscultuur gelokaliseerd in wijken waar mensen een minder sterke sociaal-economische positie bekleden en waar problemen zijn gemeten op het gebied van werkgelegenheid en veiligheid. Minister Plasterk reageert:

'mevrouw Van Vroonhoven. Binnenkort komen wij hierop uitgebreider terug. Dan moet het niet alleen gaan over macrameeën en netten boeten, maar ook over urban cultuur en allerlei andere vormen van cultuuruitingen. De suggestie om meer met minister Van der Laan samen te doen op het gebied van cultuur in de wijk, vind ik buitengewoon goed. In mijn agenda staan al een paar werkbezoeken met hem samen. Waarschijnlijk wil hij mij laten zien hoe mooi de wijken zijn. Ik, van mijn kant, wil hem laten zien wat voor mooie culturele dingen er in de wijken gebeuren. Op basis hiervan kunnen wij ondersteunend beleid maken. (p. 21)

In deze reactie valt op dat de minister 'urban cultuur' noemt ter aanvulling van ambachten zoals macrameeën en netten boeten. Het lijkt enigszins ironisch bedoeld en te verwijzen naar de discussie die in 2007 is gevoerd naar aanleiding van de motie Van Vroonhoven-Kok & Anker. Tegelijkertijd verwijst de minister naar 'allerlei andere vormen van cultuuruitingen'. Hierbij worden de termen 'culturele diversiteit' en 'volkscultuur' door de minister niet genoemd. In reactie op de prachtwijken door Van Vroonhoven-Kok, spreekt minister Plasterk over cultuur in de wijken, waarmee hij ook de term 'prachtwijken' vermijdt en de discussie in een algemener en breder perspectief plaatst.

Van Vroonhoven-Kok vervolgt haar betoog over Kosmopolis:

'Hoe je het ook wendt of keert, diversiteitsbeleid moet erop gericht zijn dat een afspiegeling van de hele samenleving betrokken is bij het culturele denken. Je bereikt de verschillende groepen het beste via participatiebeleid. Laten wij het budget dat wij gereserveerd hadden voor Kosmopolis in zijn geheel stoppen in het participatiefonds en het gebruiken voor amateurkunst enerzijds en volkscultuur anderzijds. Op deze manier kunnen wij culturele diversiteit handen en voeten geven.' (p. 22)

De minister reageert hier niet meer op en dit zijn dan ook de laatste woorden die worden gewijd aan de discussie over Kosmopolis en volkscultuur.

In een brief van 16 september 2009 bericht minister Plasterk over de voortgang van het beleid op het gebied van cultuurparticipatie. Bij de brief is het beleidsplan van het Fonds voor Cultuurparticipatie als bijlage gevoegd. De minister herhaalt het belang van volkscultuur als speerpunt van het fonds.

Intussen is echter ook (op 21 juli 2009) een advies van de Raad voor Cultuur verschenen over het beleidsplan van het Fonds voor Cultuurparticipatie. In dat advies worden nog vraagtekens gezet bij de wijze waarop het fonds volkscultuur definieert. De raad stelt een alternatieve definitie voor en benadrukt het belang van een goede wisselwerking tussen volkscultuur en de cultuur van professionele kunstuitingen.

'Onder volkscultuur verstaat de Raad de vormgeving van het dagelijks leven in heden en verleden, onderscheiden naar tijd, regio en sociale groepen. Cultuur wordt hierbij in de brede, antropologische betekenis opgevat, waarbij veelal een wisselwerking bestaat tussen 'hoge' (elitecultuur, professionele kunstuitingen) en 'lage' cultuur (amateurkunst, volkskunst, populaire tradities). Deze wisselwerking zou idealiter in het beleidskader verwerkt moeten worden.' (Raad voor Cultuur, Advies Beleidsplan FCP)

Tijdens de begrotingsbehandeling van cultuur op 2 november 2009 is het Van der Ham (D66) die een aantal kritische kanttekeningen plaatst bij het beleidsplan van het Fonds voor

Cultuurparticipatie. Hij vraagt de minister wederom om een definitie van volkscultuur. De minister belooft deze vraag (en andere vragen) schriftelijk te beantwoorden. Dit doet hij in een brief op 16 november. Hij antwoordt:

'Op verzoek van uw Kamer gaf ik eerder het Meertensinstituut opdracht een definitie op te stellen. Deze luidt: «volkscultuur verwijst naar het geheel van cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale en lokale identiteiten.» Ik hanteer deze definitie bij de ontwikkeling van het beleid op dit terrein evenals het Fonds voor Cultuurparticipatie. Uiteraard erken ook ik dat daarmee de discussie over volkscultuur nog niet ten einde is.'

Tevens vermeldt de minister in deze brief dat hij het advies van de Raad voor Cultuur over volkscultuur niet zal overnemen. Plasterk schrijft:

'De raad adviseert om de middelen die gereserveerd zijn voor projecten op het gebied van volkscultuur toe te voegen aan de programma's voor amateurkunst en cultuureducatie. Ik neem dit advies niet over, omdat ik een herkenbare positie van het onderwerp volkscultuur wenselijk acht.'

Een dag later dient Mariko Peters van GroenLinks een motie in om volkscultuur als beleidsthema te schrappen. Deze motie wordt verworpen. De fracties van GroenLinks, D66, de PvdD en de PVV steunen de motie en de overige fracties zijn ertegen.

Op 4 december 2009 verschijnt het laatste regeringsdocument over volkscultuur. Het betreft een brief van minister Plasterk over de toetreding van Nederland tot het UNESCO-verdrag Bescherming Immaterieel Cultureel Erfgoed. Hij schrijft:

'Ik vind dat het verdrag een belangrijke bijdrage levert aan het cultuurbeleid als instrument om op nationaal niveau de bewustwording, zichtbaarheid, kennis en daarmee het behoud van immaterieel erfgoed (en nieuwe vormen ervan) te versterken. Instellingen zoals het Meertens Instituut, het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, het Fonds voor Cultuurparticipatie maar ook musea als het Openluchtmuseum in Arnhem, het Zuiderzeemuseum, stadsmusea, provinciale erfgoedhuizen en instellingen als Imagine IC en het NiNsee, zijn op allerlei manieren (wetenschappelijk, promotioneel, in presentaties, intercultureel etc.) actief op het terrein van immaterieel erfgoed. Niet alleen voor deze instellingen, maar ook voor de talloze volksculturele verenigingen betekent ratificatie erkenning van hun inspanningen voor het immateriële erfgoed, ook in internationaal verband. Toetreding van Nederland stimuleert de nationale discussie over immaterieel erfgoed, volkscultuur en identiteit ook in relatie tot de diversiteit van de Nederlandse bevolking. Brede groepen kunnen aan deze laagdrempelige vorm van erfgoed deelnemen, een kans die in het advies van de Nationale UNESCO Commissie wordt benadrukt.'

Minister Plasterk wil aansluiting zoeken bij bestaand beleid en koppelt volkscultuur aan immaterieel erfgoed: 'Immaterieel erfgoed en volkscultuur liggen in elkaars verlengde.' Ook wordt in dit verband gesproken over identiteit.

1.4. Conclusies

In het politieke debat keert steeds een aantal onderwerpen terug die worden gelieerd aan volkscultuur. In de discussie kan een zestal onderwerpen worden onderscheiden.

1. Volkscultuur en *amateurkunst*. Er wordt verder niet gediscussieerd over de inhoud van deze relatie. De beide termen zijn meerdere keren in één adem genoemd en zodoende aan elkaar verbonden, maar hoe precies wordt niet besproken. Wat opvalt is dat cultuureducatie in deze discussie niet wordt genoemd, behalve als pijler van het Fonds voor Cultuurparticipatie.

2. Volkscultuur en *erfgoed*. In het regeerakkoord staat (religieus) erfgoed in één zin met volkscultuur, maar aan het religieus erfgoed wordt in verband met volkscultuur verder geen aandacht meer besteed. Later in de discussie wordt de conventie van UNESCO in verband gebracht met volkscultuur. Het gaat dan over immaterieel erfgoed en volkscultuur. Ook wordt er gesproken over cultureel erfgoed, maar hier wordt verder niet over uitgeweid.

3. Volkscultuur en (*nationale*) *identiteit*. De discussie over nationale identiteit verdwijnt naar de achtergrond en alleen identiteit blijft over als element van volkscultuur, zowel in de wetenschappelijke definitie van het Meertensinstituut als in de UNESCO-conventie.

4. Volkscultuur en *culturele diversiteit*. In de discussie over het voortbestaan van Kosmopolis wordt volkscultuur genoemd als een nieuwe benadering van het onderwerp culturele diversiteit. In deze discussie wordt dus het verband gelegd tussen volkscultuur, culturele diversiteit en de multiculturele samenleving.

5. Volkscultuur en het beleid ten aanzien van *achterstandswijken*. In de discussie over diversiteit komt een vijfde onderwerp naar voren, dat wordt gekoppeld aan de term volkscultuur, namelijk cultuur in de wijken die dicht bij de mensen in de wijken staat; dat zou volkscultuur zijn.

6. Volkscultuur en *hoge cultuur* (professionele kunst). In het CDA-verkiezingsprogramma dat aan de basis staat van het beleid op dit punt van het kabinet wordt deze relatie gelegd. De Raad voor Cultuur benadrukt hem opnieuw. In de politieke discussie krijgt dit thema verder geen aandacht.

HOOFDSTUK TWEE

VOLKSCULTUUR IN HET MAATSCHAPPELIJK VELD

2.1 Inleiding

Volkscultuur mag als politiek thema nieuw zijn, het heeft al een lange geschiedenis als veld van aandacht van zowel maatschappelijke als wetenschappelijke instellingen.

In dit hoofdstuk bespreken we de bestaande instellingen op het gebied van volkscultuur, met speciale aandacht voor de wijze waarop zij hebben gereageerd op de introductie van de volkscultuur in de politiek. De nieuwe politieke belangstelling voor volkscultuur heeft deze instellingen een duidelijke impuls gegeven. Er is met de komst van het volkscultuurbeleid een nieuw veld gecreëerd. De bestaande instellingen dienen zich in dit veld te positioneren. We beperken ons in dit rapport tot de grotere instellingen met een landelijke uitstraling. Er bestaan daarnaast nog tal van verenigingen en andere organisaties die zich op regionaal of lokaal niveau bezighouden met volkscultuur, immaterieel erfgoed, tradities en praktijken die tot de volkscultuur in bredere zin gerekend kunnen worden, hetzij door deze levend te houden hetzij door ze te bestuderen. Deze vallen echter buiten de focus van dit onderzoek. Slechts indirect komen ze aan de orde via het Nederlands Centrum van Volkscultuur, dat zich opwerpt als de landelijke koepelorganisatie van deze vele regionale en lokale groepen en instellingen.

De volgende instellingen komen in dit hoofdstuk aan bod:

Fondsen: Fonds voor Cultuurparticipatie, Mondriaanstichting.

Ondersteunende instellingen: Meertens Instituut, Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Sectorinstututen: Erfgoed Nederland, Kunstfactor.

Coördinerende instelling: Cultuurnetwerk Nederland.

Overige: Stichting Doen

2.2 Fondsen

2.2.1. Fonds voor Cultuurparticipatie

Het Fonds voor Cultuurparticipatie - actief sinds 2009 - is het aangewezen fonds waaraan direct vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap gelden beschikbaar zijn gesteld voor volkscultuurbeleid. Volkscultuur is één van drie inhoudelijke programmalijnen van het fonds waarvoor het subsidie heeft ontvangen, naast amateurkunst en cultuureducatie. De programmalijn staat in dienst van de twee hoofddoelstellingen van het fonds: meer mensen laten meedoen aan cultuur en de faciliteiten hiervoor te verbeteren.

De bemoeienissen van het fonds met volkscultuur staan dus vooral in het kader van de bevordering van de cultuurparticipatie.

Het Fonds voor Cultuurparticipatie geeft niet alleen invulling aan de programmatische volkscultuur. Veel wordt gedaan door provincies en gemeenten, die hiervoor subsidie ontvangen van het fonds via de regeling cultuurparticipatie voor provincies en gemeenten - een juridische voortzetting van het Actieplan Cultuurbereik. Om voor deze zogenaamde matchingsgelden in aanmerking te kunnen komen hebben gemeentes en provincies in 2008 werkplannen ingediend bij het fonds. De analyse van deze plannen staat in hoofdstuk vier. In hoofdstuk vijf wordt nader wordt ingegaan op de praktijk van volkscultuur bij een aantal provincies en gemeenten.

Maar het is ook mogelijk om rechtstreeks bij het fonds subsidie aan te vragen voor projecten op het terrein van volkscultuur of met een volkscultureel aspect. In 2009 werden onder andere de projecten *Bulusma* en *Allerzielen Alom* door het Fonds Cultuurparticipatie mede gefinancierd. Het eerste project was een samenwerking van amateurkunstorganisaties in Den Haag en Utrecht, de Stadsschouwburg Utrecht en het Internationaal Danstheater rond Turkse volksdans. Amateurdansers werkten samen met professionals van het Internationaal Danstheater en dansdocenten uit Turkije aan een voorstelling, die in Utrecht en Den Haag te zien geweest is.

Het project *Allerzielen Alom* bestaat al sinds 2005. De subsidie van het Fonds maakte het (mede) mogelijk om dit succesvolle project over het herdenken van de doden in 2009 een forse uitbreiding te geven, zodat op 2 november van dat jaar (de katholieke feestdag *Allerzielen*) op meer dan 15 locaties in het land op begraafplaatsen door kunstenaars en nabestaanden – samenwerkend in de traditie van *community art* - vieringen en rituelen konden worden opgezet, om daarmee op feestelijke wijze het leven van hen die niet meer onder ons zijn te herdenken.

Het Fonds voor Cultuurparticipatie is initiatiefnemer van de publicatie *Splitsen of Knopen? Over volkscultuur in Nederland* en betrokken geweest bij de organisatie van het debat over deze bundel in januari 2010.

De opdracht voor dit rapport is van het fonds afkomstig.

(www.cultuurparticipatie.nl)

2.2.2. Mondriaan Stichting

De Mondriaan Stichting is het stimuleringsfonds voor beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed. Het fonds subsidieert musea, niet alleen musea voor beeldende kunst, ook historische, etnologische, erfgoedmusea enzovoort. Langs die weg is het fonds betrokken bij het volkscultuurbeleid. Vanuit de relatie tussen volkscultuur en cultureel erfgoed heeft de Mondriaan Stichting meegewerkt aan de bundel *Splitsen of knopen?* die in december 2009 is uitgebracht. Directeur Gitta Luiten heeft samen met haar collega Joost Vrieler een artikel in

deze bundel gepubliceerd (Luiten en Vrieler 2009). Dit artikel geeft een aardig overzicht van wat er in de museumwereld de laatste jaren is gebeurd met het thema volkscultuur.

Vanuit historisch oogpunt noemen Luiten en Vrieler als eerste het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem. Dit museum richt zich op de dagelijkse cultuur en haar historische achtergrond. Tal van exposities en tentoonstellingen gaan over deze cultuur in Nederland. Het museum is van oudsher een belangrijke speler in het veld van de volkscultuur. Als tweede noemen de auteurs het Zeeuws Museum. In dit museum worden historische collecties tentoongesteld vanuit het perspectief van hedendaagse kunstenaars. Historische objecten worden zodoende vanuit een artistiek kader gepresenteerd. Het 'vervult in die ontwikkeling een voortrekkersrol', schrijven Luiten en Vrieler.

Andere voorbeelden die Luiten en Vrieler noemen zijn:

- het Fries Museum in Leeuwarden waar in 2009 een tentoonstelling is gehouden over quilts, zogenaamde doorgestikte dekens, die door hedendaagse kunstenaars zijn vervaardigd;
- de tentoonstelling van Viktor & Rolf van een collectie gebaseerd op klederdracht, in het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen. In dit kader krijgt ook de kunstenaar Berend Strik aandacht, die al sinds de jaren tachtig bezig is met 'technieken die worden geassocieerd met volkskunst', zoals borduren;
- het Tropenmuseum dat focust op de combinatie van niet-westerse tradities met hedendaagse kunst in plaats van kunsten uit niet-westerse landen buiten de context om te presenteren in een *white-cube*. Conservator Mirjam Shatanawi heeft zelf ook een bijdrage geleverd aan de bundel *Splitsen of knopen?*;
- het Centraal Museum in Utrecht, waar een tentoonstelling is gehouden over Indonesië;
- community art en participatieprojecten met als voorbeeld Jeanne van Heeswijk in Rotterdam en Anne Tilroe op Sonsbeek in Arnhem. Beide kunstenaars hebben maatschappelijke groepen betrokken bij de ontwikkeling van hun beeldende kunstprojecten;
- het Van Abbemuseum in Eindhoven waar een aantal buitenlandse kunstenaars het fenomeen van de Zwarte Piet onderzocht in het grotere project *Be(com)ing Dutch*;
- Mediametic dat cursussen aanbiedt van oude ambachten aan de bewoners van Amsterdam-Oost.

Met deze voorbeelden willen Luiten en Vrieler de doelstelling van de Mondriaan Stichting onderstrepen, namelijk 'te proberen het maatschappelijk kapitaal van volkscultuur in het heden te verzilveren'. De voorbeelden tonen verschillende manieren waarop dat kan, zoals door cultuurhistorische presentaties, inscenering van het verleden, kruisbestuivingen tussen oude ambachten en hedendaagse kunstenaars, community art en participatieprojecten. De Mondriaan Stichting wil via subsidies dit soort projecten steunen en zo vorm geven aan hedendaagse praktijken rondom volkscultuur. Hierbij valt op dat volkscultuur steeds met de

kunsten wordt vermengd en/of samengebracht. Hetzelfde gebeurde in het debat ter gelegenheid van het verschijnen van de bundel *Splitsen of Knopen?* Ook hier domineerden vertegenwoordigers van de kunstwereld (Taco Dibbets van het Rijksmuseum, Marjan Ruiter van het Zeeuw Museum, architect Sjoerd Soeters) het debat. Tot ongenoegen van een deel van de aanwezigen, vooral afkomstig uit de ondersteunende instellingen. Waarom moet er altijd kunst bij gehaald worden vroegen zij zich af?
(www.mondriaanfoundation.nl)

2.3. Ondersteunende instellingen

2.3.1. Meertens Instituut

Het Meertens Instituut is een onderzoeksinstituut van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen. Dit instituut is misschien wel het meest bekend (en berucht?) geworden door de schrijver J. J. Voskuil die er jarenlang heeft gewerkt en over dit werk de romancyclus *Het bureau* heeft geschreven.

Het instituut heeft twee afdelingen, waarvan de één zich richt op de Nederlandse taal en de ander etnologie als onderzoeksterrein heeft. Op de website wordt het etnologisch onderzoek als volgt uitgelegd: 'De onderzoeksgroep Nederlandse etnologie richt zich op het dagelijks handelen van mensen in Nederland en de beeldvorming van dit handelen. Het doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in het leven van alledag en de daarmee samenhangende cultuurverschijnselen. Het gaat daarbij niet alleen om tradities maar ook om opkomende en verdwijnende rituelen. Deze tradities en rituelen zijn op het eerste gezicht vertrouwd en vanzelfsprekend maar hebben grote effecten op de samenleving waarin wij leven. De bestudering van oude en nieuwe cultuurverschijnselen in Nederland draagt bij aan een beter inzicht in de dynamiek van de multiculturele samenleving.'

Het Meertens Instituut heeft, zoals we zagen, minister Plasterk en daarmee de politiek, van een definitie van volkscultuur voorzien: 'Volkscultuur is het geheel aan cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor en door specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden, en nationale, regionale en lokale identiteiten'. Deze definitie is leidend in het beleid van het Fonds voor Cultuurparticipatie.

Peter Jan Margry, onderzoeker bij het Meertens Instituut, was aanwezig bij het debat over volkscultuur op 28 januari 2010. Naar aanleiding van zijn bezoek heeft hij een essay geschreven dat onder meer is gepubliceerd op de website van het Meertens Instituut. Hij schrijft:

"In de academische wereld wordt aan volkscultuur een dynamische en open cultuuropvatting gehecht: 'cultuur van het dagelijks leven', hetgeen een veel bredere invulling is dan overheidsbeleid voorstaat. Mede daarom wordt het gebruik van de term volkscultuur als wetenschappelijk analytisch begrip nauwelijks meer zinvol geacht. Buiten de wetenschappelijke wereld zijn, zoals gezegd, de negatieve connotaties die zich aan het begrip 'volkscultuur' hebben gehecht echter allerminst verdwenen, en zullen ook nooit verdwijnen. Het maakt het begrip als hedendaagse culturele en politieke categorie *de facto* onbruikbaar en brengt het beleid, zoals uit de aangehaalde voorbeelden naar voren komt, zelfs naar een contrair resultaat" (Margry 2010).

In zijn artikel adviseert Margry dan ook de term volkscultuur, in het verlengde van de UNESCO conventie, te vervangen door 'immaterieel erfgoed'. Daardoor zou er ook een betere internationale aansluiting plaatsvinden. Hoewel Margry ook problemen onderkent van de term immaterieel erfgoed, lijkt het hem toch een begrip dat beleidsmatig beter is te hanteren dan volkscultuur.

Het Meertens Instituut stimuleert sinds 2000 ook de educatieve overdracht, vooral in het wetenschappelijk onderwijs. Zo lezen we in de (online) folder over etnologie:

'Sinds 2000 wordt ook de educatieve overdracht van de onderzoeksresultaten, met name richting studenten in het wetenschappelijk onderwijs, gestimuleerd en vorm gegeven. Enerzijds geschiedt dit door eigen publicaties zoals het (studie-) boek *Volkscultuur, een inleiding in de Nederlandse etnologie* (Nijmegen 2000), anderzijds kan geweest worden op de drie bijzondere universitaire leerstoelen, waarop vanuit hun onderscheiden expertises etnologen van de onderzoeksgroep wetenschappelijk onderwijs aan Nederlandse en buitenlandse universiteiten verzorgen: Gerard Rooijackers (Nederlandse Etnologie; Universiteit van Amsterdam), Louis Peter Grijp (Nederlandse Liedcultuur in heden en verleden; Universiteit Utrecht) en Herman Roodenburg (Historische Antropologie van de Nederlanden; Universiteit van Leuven).'

In Nederland en België is het dus mogelijk om bij enkele universiteiten onderwijs te volgen over volkscultuur, waarbij het boek *Volkscultuur, een inleiding in de Nederlandse etnologie* een overzicht biedt ter introductie van het onderzoeksgebied.

2.3.2. *Nederlands Centrum voor Volkscultuur*

Eén van de functies van het Meertens Instituut, namelijk kennisontwikkeling en verspreiding van kennis over etnologie, is ook één van de functies van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, met het verschil dat het centrum geen wetenschappelijk onderzoek verricht, maar zich richt op 'het veld' en voor een breed publiek. Typerend is de titel van het boek *Volkscultuur van en voor een breed publiek* dat het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in 2004 uitbracht en is geschreven door Albert van der Zeijden, die werkzaam is bij het instituut. Behalve boeken brengt het centrum ook drie tijdschriften uit getiteld *Traditie, tijdschrift voor alledaagse dingen, tradities en rituelen*, *Volkscultuur Magazine* en *Levend erfgoed, vakblad over public history en public folklore*. Daarnaast geeft het centrum een themareeks uit onder de titel *Volkscultuurreeks* waarin per boek een ander thema wordt behandeld, zoals geboorte, het circus en trouwrituelen. Het is mogelijk bij het centrum een kleine tentoonstelling te huren over rituelen, gebruiken en gewoonten in Nederland voor de bibliotheek, het buurthuis, et cetera. Het instituut organiseert ook studiedagen. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur heeft meegewerkt aan de bundel *Splitsen of knopen?*

Sinds de introductie van de volkscultuur in het beleid is het centrum zeer actief in de richting van beleidsmakers op landelijk, maar vooral provinciaal en gemeentelijk niveau. Het vervult voor de overheden een belangrijke adviesfunctie. Maar het neemt ook initiatief. In 2009 was er op 12 februari een congres over volkscultuur en overheidsbeleid, op 4 november volgde er een studiedag voor provincies en gemeenten en op 19 maart 2010 vond er een

voorlichtingsdag plaats voor het maken van goede volkscultuurprojecten waar vooral ambtenaren van provincies en gemeenten op afkwamen in verband met de uit te voeren programmatische volkscultuur.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur wordt vaak genoemd in kranten en tijdschriften als er bijvoorbeeld een vraag wordt gesteld over het Sinterklaasfeest of Valentijnsdag. Het centrum lijkt een breed publiek te bereiken en drukt daarmee een grote stempel op de inhoud van de volkscultuurpraktijken, mede door inlichtingen over goede voorbeeldprojecten op dit terrein. In 2009 heeft het centrum een enquête gehouden onder provincies en gemeenten om zicht te krijgen op welke projecten door deze overheden zijn geïnitieerd en uitgevoerd. Wij hebben geen inzicht kunnen krijgen in resultaten van deze enquête.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur werkt ook samen met het sectorinstituut voor de amateurkunst Kunstfactor. Samen organiseerden zij op 25 maart 2010 een Textielsymposium in het Volkenkundig museum in Leiden.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur lijkt wel te varen bij de toegenomen aandacht vanuit de Rijksoverheid voor volkscultuur en profileert zich dan ook sterk. Dat is niet onopgemerkt gebleven. Meer dan voorheen krijgt het centrum erkenning. Ook het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap onderschrijft het belang ervan. Bij de vaststelling van de subsidie is door het ministerie in 2009 het volledige aangevraagde bedrag gehonoreerd, terwijl in voorgaande jaren altijd onder het gevraagde bedrag werd uitgekeerd.

(www.volkscultuur.nl)

2.4. Sectorinstituten

2.4.1. Erfgoed Nederland

Erfgoed en volkscultuur zijn twee gebieden die vaak samen worden genoemd in verschillende documenten van de Rijksoverheid, evenals in de werkplannen van provincies en gemeenten die zijn ingediend bij het Fonds voor Cultuurparticipatie. Erfgoed Nederland is het landelijk sectorinstituut dat zich bezighoudt met materieel en immaterieel erfgoed en volkscultuur. Ook dit instituut heeft meegewerkt aan de publicatie van de bundel *Splitsen of knopen?* De reden die zij hiervoor aandragen is, zo staat in de bundel vermeld, dat men 'niet zozeer volkscultuur [wil] promoten als wel in de ideeën, opinies en verwachtingen willen laten zien wat volkscultuur bijdraagt aan de toekomst'. Het instituut vindt het belangrijk dat volkscultuur niet alleen voor professionals en instituten, maar ook voor anderen betekenis heeft en ook voor oude en nieuwe Nederlanders. 'Het gaat niet om nostalgie, maar om de waarde van volkscultuur voor een snel veranderende samenleving.' (H. Dibbits e.a. 2009, p. 201) Erfgoed Nederland heeft tien aandachtsgebieden, waaronder cultuurparticipatie, educatie en culturele diversiteit. Deze aandachtsgebieden zijn in het politieke discours regelmatig in relatie met volkscultuur besproken. Het beleidsterrein van volkscultuur sluit aan bij deze onderwerpen. Het is in dit verband dat de Raad voor Cultuur in het adviesrapport *Innoveren*,

participeren! heeft geadviseerd deze twee terreinen in de toekomst onder te brengen in één instituut.

(www.erfgoednederland.nl)

2.4.2. Kunstfactor

Dit sectorinstituut is gericht op alle amateurkunstinstanties in Nederland en bemiddelt tussen de instanties en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Dit instituut heeft niet direct invloed op de discussie over volkscultuur, maar door de aandacht die het besteedt aan educatie en erfgoed, heeft het indirect invloed op het nieuwe beleidsterrein volkscultuur. Ook omdat amateurkunst en volkscultuur in het regeerakkoord van Balkenende IV in één zin werden genoemd. Het instituut maakte geen deel uit van de redactie van de bundel *Splitsen of knopen?*, omdat het instituut zich primair richt op kunst disciplines. Het instituut is er voor beoefenaars van een aan een medium gerelateerde uiting die als kunst wordt gezien, zoals dans, fotografie en theater. Volkscultuur is geen expliciet thema binnen het instituut. Wel pleit het instituut voor meer zichtbaarheid van kunst in de samenleving. In dat verband ontwikkelen zij in samenwerking met meerdere partners het Community Art Lab. Community art wordt regelmatig genoemd in de werkplannen van provincies en gemeenten. (www.kunstfactor.nl)

2.5. Coördinerende instelling

2.5.1. Cultuurnetwerk Nederland

Cultuurnetwerk Nederland is het landelijk expertisecentrum voor cultuureducatie. Het was actief betrokken bij de ontwikkeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie en is zodoende betrokken bij het beleidsterrein volkscultuur. De instelling is verantwoordelijk voor de samenstelling en de eindredactie van het jaarboek voor het fonds en tevens organiseert het in overleg met enkele provincies en gemeenten het 'kennisatelier' voor volkscultuur dat begin juni 2010 zal plaatsvinden. Cultuurnetwerk heeft in 2009 een literatuurlijst samengesteld over volkscultuur.

2.6. Conclusies

Het nieuwe volkscultuurbeleid en de komst van het Fonds voor Cultuurparticipatie brengt het werkveld van de volkscultuur in beweging. Gevestigde instituties kiezen op dit nieuwe beleidsterrein positie ten opzichte van het thema en van elkaar.

Twee instellingen vallen op. Het Nederlands Centrum voor Volkcultuur ontwikkelt zich in korte tijd van een slechts bij liefhebbers bekende instelling tot een veelgebruikte vraagbaak voor de media op het gebied van tradities en nationale, regionale en lokale gebruiken. Daarnaast stelt het zich actief op als adviseur van de overheden

De Mondriaan Stichting werpt zich op als pleitbezorger van de kunsten. Die houding sluit aan bij het advies van de Raad voor Cultuur met betrekking tot het beleidsplan van het fonds, dat

bepleit dat in het beleidskader de wisselwerking tussen 'hoge' en 'lage' cultuur een plaats verdient.

HOOFDSTUK DRIE

VAN BELEID NAAR PRAKTIJK

3.1. Inleiding: de regeling Cultuurparticipatie provincies en gemeenten 2009-2012

Eén van de regelingen van het Fonds voor Cultuurparticipatie is de matchingsregeling voor provincies en gemeenten. Officieel draagt deze regeling de volledige naam *Regeling cultuurparticipatie provincies en gemeenten 2009 – 2012*. In dit onderzoek zal het kortweg 'regeling provincies en gemeenten' heten. In het kader van deze regeling hebben de 12 provincies en de 35 grootste gemeenten werkplannen ingediend bij het Fonds voor Cultuurparticipatie. Daarin beschrijven zij hoe zij elk een bijdrage willen leveren aan de stimulering van cultuurparticipatie. De werkplannen volgen een format dat door het fonds is ontwikkeld. Het format bestaat uit de drie speerpunten waarop het fonds haar gelden gaat inzetten en daarbij wordt gelet op drie 'doorsnijdende thema's'. De drie inhoudelijke lijnen zijn cultuureducatie, amateurskunst en volkscultuur. De drie doorsnijdende thema's zijn diversiteit, vernieuwing en verankering. Bij de bestudering van de werkplannen is voor dit onderzoek alleen gelet op het beleid rond volkscultuur.

De provincies en gemeenten waren vrij in de invulling van de onderdelen en programmalijnen, waardoor de werkplannen onderling verschillen in omvang, indeling en inhoud. In sommige werkplannen zijn de plannen voor volkscultuur uiteengezet in één aparte programmalijn. In andere aanvragen is volkscultuur opgenomen als onderdeel van andere beleidsterreinen en/of wordt genoemd als zijnde reeds bestaande beleid: hetzelfde beleid aangeduid met een andere term. Kortom: de aanvragen zijn zeer divers.

Het Fonds voor Cultuurparticipatie is sinds 2009 operationeel. Dit betekent dat de eerste onderdelen van de provinciale en gemeentelijke programma's inmiddels zijn uitgevoerd.

3.2. De analysemethode

Om een beeld te kunnen schetsen van 'volkscultuurbeleid' in de beleidspraktijk zijn de werkplannen gelezen met de volgende vier vragen in het hoofd:

1. Welke projecten formuleren de provincies en gemeenten op het terrein van de volkscultuur? Hoe concreet zijn deze projecten?
2. Welke doelgroepen worden door provincies en gemeenten genoemd in de plannen voor volkscultuur?
3. Wie zijn de beoogde uitvoerders van de projecten?
4. Hoe worden de projecten inhoudelijk beschreven, welke doelen hebben de gemeenten en provincies voor ogen met deze projecten, in welk groter beleidskader past het volkscultuurbeleid?

3.3. De resultaten

3.3.1. Projecten

In verreweg de meeste werkplannen zijn de projecten nog uitsluitend in abstracte termen geformuleerd. Slechts in 19 van de 47 werkplannen (40%) staan al concrete projecten aangaande volkscultuur. Vier provincies (Groningen, Limburg, Noord-Holland en Overijssel) en twee gemeenten (Almere en Groningen) beschrijven in hun aanvragen één concreet project. Drie provincies (Flevoland, Gelderland en Drenthe) en tien gemeenten (Breda, Delft, Den Haag, Dordrecht, Rotterdam, Sittard-Geleen, Tilburg, Westland, Zaanstad en Zoetermeer) noemen één project.

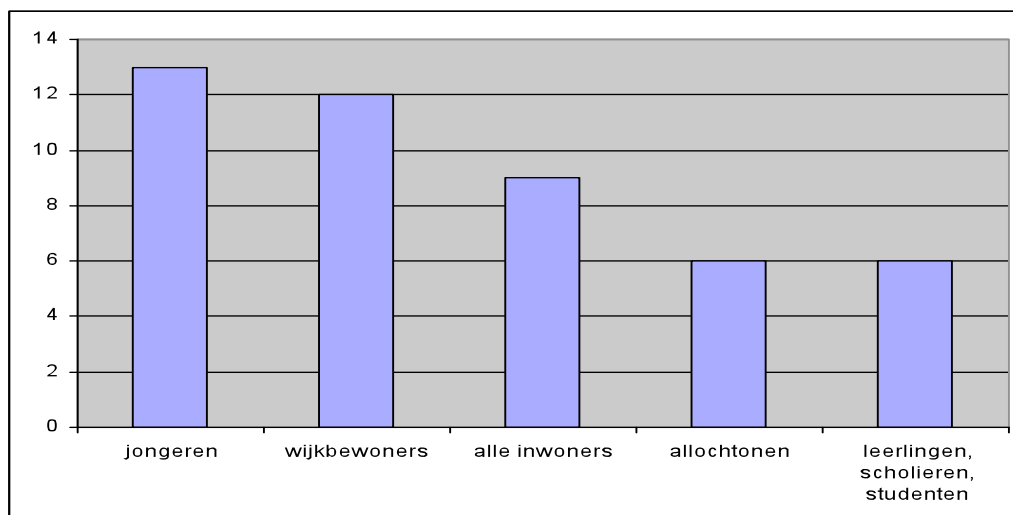
Alle andere projecten in deze aanvragen zijn niet concreet beschreven.

3.3.2 Uitvoering

Voor de uitvoering doen de indieners van de plannen in bijna alle gevallen een appèl op anderen. De provincies verwijzen vooral naar de gemeenten en culturele instellingen; de gemeenten schakelen de culturele organisaties in. De organisatie en uitvoering ligt kortom in handen van 'het veld'. In enkele plannen wordt er een nieuwe functie ('cultuurscout', 'projectleider') of organisatie ('taskforce', 'kenniscentrum', 'netwerk', 'coalitie') gecreëerd die als aanjager of coördinator van de activiteiten moet gaan fungeren. Dat laatste doen de provincies meer dan de gemeenten. Ook het onderwijs speelt een belangrijke rol in de uitvoering van de projecten en in enkele gevallen krijgen de bewoners een rol bij de organisatie en uitvoering.

3.3.3 Doelgroepen

Jongeren worden het meest genoemd als doelgroep. Daarna 'wijkbewoners'. In negen gevallen geldt het beleid voor alle bewoners. In zes werkplannen worden 'allochtonen' genoemd als doelgroep. Leerlingen, scholieren en studenten worden gezamenlijk in totaal zes keer genoemd in de teksten over volkscultuur (zie figuur 1).

Figuur 1. Doelgroepen genoemd in de werkplannen m.b.t. volkscultuur

3.3.4 Typering van het beleidsdiscours

Alle werkplannen zijn doorzocht op welke termen men gebruikt om de plannen te beschrijven en te rechtvaardigen (voor de zoektermen, zie bijlage 1). We wilden zo een indruk krijgen of er een bepaald beleidsdiscours is dat volkscultuurbeleid typeert. Enkele termen en begrippen kwamen in de werkplannen zeer vaak voor: 'erfgoed' en 'wijk'. Minder vaak genoemd maar toch nog zeer regelmatig is de term 'identiteit'. In de derde lijn figureren termen als: 'diversiteit', 'culturele diversiteit', 'urban', 'community art', 'migrant', 'allochtoon', 'sociale cohesie'. Zij komen in meerdere plannen voor. Sporadisch voorkomend ten slotte zijn termen als: 'toerisme', 'city marketing', 'leefbaarheid', 'culturele burger'.

Op basis van deze termen, van de impressies opgedaan tijdens het analyseren van de werkplannen, de analyse van het politieke debat (hoofdstuk 1) en van de bestudering van secundaire literatuur, met name het boek *Splitsen of knopen?*, dat het Fonds voor Cultuurparticipatie samen met een groot aantal partners in het veld heeft uitgebracht, hebben we besloten een zestal discourestypen te onderscheiden.

De zes discourestypen zijn:

1. Erfgoed (immaterieel, materieel erfgoed, geschiedenis)
2. Wijken (wijken, burgerschap en culturele planologie)
3. Identiteit (identiteit, burgerschap, cultureel bewustzijn)
4. Diversiteit (migratie, culturele diversiteit)
5. Toerisme (commercialisering en toerisme)
6. Sociale cohesie (sociale cohesie, culturele dialoog – niet speciaal gericht op allochtonen)

Vervolgens zijn de werkplannen nog eens doorgenomen om vast te stellen welke discours of welke discourses de gemeenten en provincies gebruiken voor de uitwerking van hun beleid ten aanzien van volkscultuur.

De uitslag van deze laatste analyse is vastgelegd in figuur 2. Op basis van dit resultaat kunnen enkele vaststellingen worden gedaan.

Overheden	Erfgoed	Wijken	Identiteit	Migratie	Toerisme	Sociale cohesie
Alkmaar						
Delft						
Haarlem						
Haarlemmermeer						
Dordrecht						
Leiden						
Noord-Holland						
Westland						
Zaanstad						
Zoetermeer						
Zuid-Holland						
Almere						
Amersfoort						
Flevoland						
Utrecht (prov.)						
Apeldoorn						
Arnhem						
Deventer						
Gelderland						
Enschede						
Ede						
Hengelo						
Nijmegen						
Zwolle						
Overijssel						
Breda						
Den Bosch						
Eindhoven						
Heerlen						
Helmond						
Limburg						
Maastricht						
Noord-Brabant						
Sittard-Geleen						
Tilburg						
Venlo						
Zeeland						
Drenthe						
Emmen						
Friesland						
Groningen						
Groningen						
Leeuwarden						
Amsterdam						
Den Haag						
Rotterdam						
Utrecht						

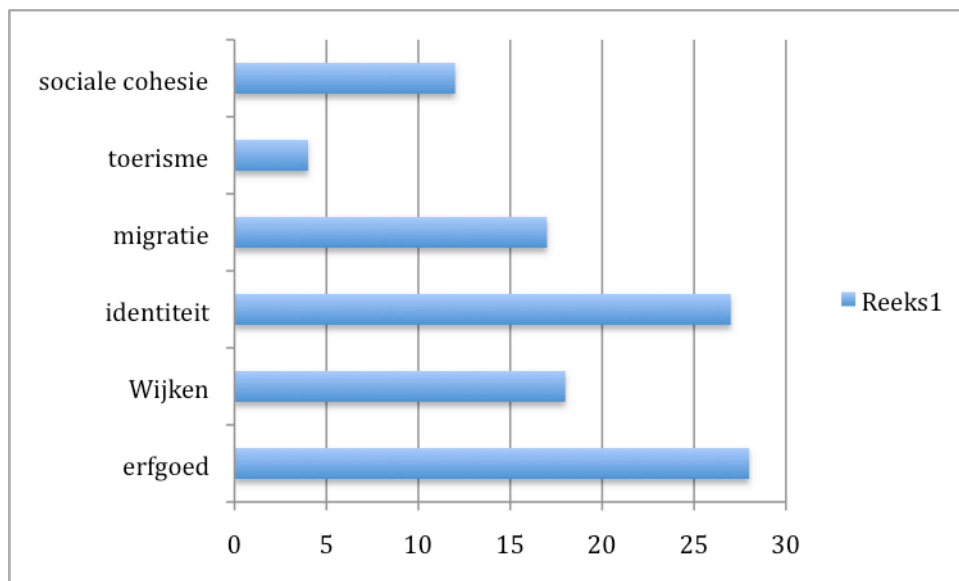
Figuur 2. Beleidsdiscours van provincies en gemeenten

1. Er zijn twee discourestypen dominant: 'erfgoed' en 'identiteit' (zie figuur 3).

Hun dominantie blijkt ook uit het feit dat deze discourses onafhankelijk van elkaar kunnen voorkomen. In gevallen waarin gemeenten of provincies zich beperken tot één type discours, is het - op één uitzondering na - altijd een van deze twee.

Ook wanneer in de werkplannen twee discourestypen gebruikt worden dan zijn het meestal deze twee. In vier gevallen gaat het om een van deze twee typen aangevuld met een van de andere vier.

Als er meer typen van discours voorkomen dan is 'erfgoed' vrijwel altijd aanwezig, met als opvallende uitzondering de gemeente Amsterdam.

Figuur 3. Het aantal keer dat een type discours voorkomt in de werkplannen

2. Drie discourestypen komen vrijwel alleen voor in aanvulling op (een van) de twee dominante discourses: 'migranten', 'toerisme' en 'sociale cohesie'.

3. De twee dominante discourestypen zijn niet gelijk over het land gespreid. Het discours 'erfgoed' is dominant in de landsdelen Noord, Oost en Zuid. Het discours 'identiteit' in het landsdeel West. In de vier grote steden komen alle discourestypen voor.

4. Het discours over 'wijken' wordt, weinig verrassend, vooral door de grote steden gebruikt. Opvallend afwezig is dit discourestype dan weer bij de gemeente Den Haag.

We hebben een poging gedaan om het gebezigde discours van een gemeente te koppelen aan de politieke kleur van het gemeentebestuur. Bij de provincies hebben we dit achterwege gelaten omdat provinciebesturen minder duidelijk politiek gekleurd zijn. Ook bij de gemeenten was een dergelijke verbinding echter niet goed te leggen. Niettemin kunnen in aanvulling op wat hierboven al is gezegd, een paar vaststellingen worden gedaan.

1. In de periode 2007-2010 werden de besturen van de 35 grote gemeenten voor meer dan tweederde gedomineerd (24 van de 35) door de linkse partijen, vooral de PvdA. De PvdA was

in deze periode ook de grootste leverancier van wethouders met de portefeuille cultuur. Van slechts drie grote gemeenten was het college van B&W midden-rechts. In nog acht gevallen was sprake van een breed college, waarin links en rechts elkaar in evenwicht hielden.

2. De drie 'rechtse' gemeenten hebben gemeenschappelijk dat ze slechts één discours hanteren, 2 keer 'identiteit' en 1 keer 'erfgoed'.

3. Van de drie hierboven 'aanvullend' genoemde typen kunnen er twee als 'links' getypeerd worden: 'migranten' en 'sociale cohesie'. Beide komen inderdaad vooral voor in de werkplannen van de links georiënteerde gemeenten. Er is slechts een gemeente die uitsluitend deze discourestypen gebruikt: Nijmegen, niet toevallig, vermoeden wij, de stad met, in de periode waarin deze werkplannen opgesteld werden, het meest linkse college van Nederland.

4. 'Toerisme' zou in vergelijking met het voorafgaande als een eerder 'rechts' thema gekenschetst kunnen worden. Onze analyse bevestigt dit echter niet. Het is een zijthema dat vier keer voorkomt, waarvan 3 keer bij duidelijk links georiënteerde overheden.

3.4. Conclusies

Alle twaalf provincies plus de 35 ervoor in aanmerking komende grotere gemeenten hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheid subsidie aan te vragen bij het Fonds voor Cultuurparticipatie in het kader van de matchingsregeling.

Uit de daartoe ingediende werkplannen blijkt dat de lagere overheden bij het opstellen van de plannen nog een diffuus beeld hadden van dit nieuwe beleidsterrein. Slechts een minderheid van de plannen bevat reeds concrete voorstellen voor projecten. Bij de beoogde doelgroepen zijn de jongeren het meest populair, gevolgd door wijkbewoners. Relatief vaak worden ook 'alle bewoners' als doelgroep aangemerkt.

De motivaties voor het beleid grijpen terug op heel verschillende discourses. Populair zijn 'erfgoed (immaterieel, materieel erfgoed, geschiedenis)' en 'identiteit (identiteit, burgerschap, cultureel bewustzijn)'. Daarnaast komen termen voor als 'wijken', 'migratie', 'sociale cohesie' en 'toerisme'.

De twee populairste motivaties zijn niet gelijk verdeeld over het land. In het Westen overheerst het discours rond 'identiteit'; buiten de Randstad is 'erfgoed' het meest dominant. Er is geen duidelijke binding van het volkscultuurbeleid met politieke kleur. Het enige dat opvalt dat de drie gemeenten met een rechtse signatuur slechts één discours hanteren, twee keer 'identiteit' en een keer 'erfgoed'.

HOOFDSTUK VIER

VOLKSCULTUUR IN DE MEDIA

4.1. Inleiding

De introductie van volkscultuur in het cultuurbeleid is ook buiten de politiek niet onopgemerkt gebleven. Kranten en opinietijdschriften hebben er ruim aandacht aan geschonken.

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van het discours over volkscultuur zoals zich dat in de media heeft ontsponnen.

Voor dit overzicht is gebruik gemaakt van de database LexisNexis, die alle in Nederland uitgegeven kranten bevat plus een groot aantal tijdschriften. In de database is gezocht naar de term volkscultuur in landelijke en regionale kranten en een aantal tijdschriften tussen 2007 en begin 2010.

4.1.1. De dagbladen

De tabel geeft aan welke kranten zijn doorzocht en hoeveel artikelen deze zoektocht opleverde, gesplitst naar landelijke en regionale kranten. De Stentor (Vendor Group File) is de krant van Apeldoorn, Deventer, Zwolle, Zutphen, Salland, Kampen, Flevoland en Lochem.

Landelijke kranten		Regionale kranten	
Trouw	33	De Stentor	181
NRC Handelsblad	41	Noordhollands Dagblad	115
De Volkskrant	49	Brabants Dagblad	110
Het Financieel Dagblad	6	Limburgs Dagblad	92
AD/Algemeen Dagblad	20	BN/Destem	66
Dag	3	De Gelderlander	58
De Telegraaf	20	Eindhovens Dagblad	50
Metro	5	Provinciale Zeeuwse Courant	39
Nederlands Dagblad	23	Leeuwarder Courant	35
NRC.NEXT	16	Dagblad Tubantia/Twentsche Courant	33
Reformatorisch Dagblad	7	Dagblad van het Noorden	30
Spits!	11	De Stentor/Veluws Dagblad	30
		Haarlems Dagblad	29
		Het Parool	25
		Leidsch Dagblad	24
		AD/Haagsche Courant	18
		AD/Utrechts Nieuwsblad	17
		Friesch Dagblad	17
		AD/Groene Hart	15
		AD/Rotterdams Dagblad	13
		AD/Amersfoortse Courant	12
		AD/Rivierenland	12
		AD/De Dordtenaar	8

Wat direct opvalt is dat de term volkscultuur veel vaker in regionale kranten wordt genoemd dan in de landelijke dagbladen. Ook lijkt het dat met name de kranten in de provincies Brabant, Limburg en Overijssel aandacht hebben voor volkscultuur. In kranten uit het noorden en het westen is veel minder over volkscultuur geschreven, met als uitzondering het Noordhollands Dagblad.

4.1.2. De Tijdschriften

De tijdschriften waarin gezocht is naar 'volkscultuur' zijn Elsevier, Vrij Nederland, De Groene Amsterdammer, Opzij en Quote. In Elsevier en Vrij Nederland komt slechts in een paar artikelen de term volkscultuur voor. In de Groene Amsterdammer, Opzij en Quote zijn via LexisNexis geen resultaten gevonden.

4.1.3. Waarover schreven zij?

Zowel in de landelijke en regionale kranten als in de opiniërende tijdschriften komt de term volkscultuur voor en wordt deze in verschillende contexten genoemd. Daarin zijn een aantal thema's te onderscheiden.

1. Volkscultuur en politiek

In landelijke en regionale kranten wordt in 2007 veel aandacht geschonken aan het regeerakkoord, waarin de term voor het eerst in het beleid opduikt. Door bijna alle grote kranten wordt aandacht besteed aan het regeerakkoord en de motie Van Vroonhoven-Kok voor een offensief voor volkscultuur. In 2008 en 2009 wordt in een aantal berichten de ontwikkeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie besproken en een aantal regelingen en programma's. Verder is er in een aantal artikelen aandacht besteed aan het Jaar van de Tradities. Begin 2010 gaan een paar artikelen over het debat *Splitsen of knopen?*. De politieke discussie over volkscultuur heeft dus zijn weerslag gevonden in met name de landelijke dagbladen, maar ook in enkele regionale kranten.

2. Volkscultuur in de samenleving

De tweede grote stroom artikelen waarin de term volkscultuur wordt genoemd betreft verwijzingen naar het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Vooral in 2009, het Jaar van de Tradities, besteden landelijke en regionale kranten en een aantal tijdschriften aandacht aan dit onderwerp. Grote uitschieters zijn de periodes rond Sinterklaas en Kerst. De zoekterm 'Nederlands Centrum voor Volkscultuur' komt in de zoekperiode van 1 januari 2007 tot 1 februari 2010 in alle Nederlandstalige bronnen van LexisNexis 44 keer voor. Het Meertens Instituut komt in combinatie met de term volkscultuur slechts 15 keer voor. De meeste artikelen waar het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in staat, zijn artikelen waar het centrum als bron is genoemd voor de verklaring van bepaalde tradities en gebruiken.

Onder dit thema scharen we ook enkele kleine wetenschappelijke discussies die de kranten hebben gehaald. Hierin krijgen wetenschappers het woord over volkscultuur. In deze artikelen worden Gerard Rooijackers, Arnoud-Jan Beisterveld en Stijn Reijnders genoemd. In één artikel worden naast deze ook Ineke Strouken, Hester Dibbits en Seger Breukelmans genoemd. De onderwerpen van de discussies lopen uiteen.

3. Volkscultuur en de kunsten

Verder komt de term volkscultuur vaak voor in artikelen over beeldende kunst, literatuur, theater en andere kunst disciplines. Volkscultuur wordt dan vooral genoemd als inspiratiebron voor kunstenaars, dus niet zoals in het politieke discours als beleidsterrein, maar als een trend in de kunstwereld om te verwijzen naar tradities, rituelen en gebruiken. Hierover is ook geschreven in de regionale kranten, maar in deze kranten is meer aandacht voor 'volkscultuurprojecten', zoals streekfestivals, traditionele feestdagen en lokale verenigingen die zich inzetten voor bepaalde verschijnselen die in de artikelen worden geduid als volkscultuur. Het 'kunstdebat' wordt dus voornamelijk in de landelijke dagbladen gevoerd.

In het vervolg van dit hoofdstuk beschrijven we meer uitgebreid hoe de media rondom deze thema's over volkscultuur berichten.

4.2. Volkscultuur en politiek

In februari 2007 verschijnen in NRC Handelsblad en de Volkskrant de eerste artikelen over het regeerakkoord waarin volkscultuur is opgenomen als nieuw beleidsterrein. In NRC Handelsblad van 6 februari wordt volkscultuur genoemd in een rij van termen die in het uitgelekte regeerakkoord staan.

'Gemeenschapsgevoel, "volkscultuur" en een "Handvest van verantwoordelijk burgerschap". In een kabinet van CDA, PvdA en ChristenUnie mag de burger niet slechts toeschouwer en consument zijn. Nederlanders moeten zelf hun omgeving veiliger maken, hun buurten verbeteren, hebben de "plicht" hun grondrechten te verdedigen.' (NRC Handelsblad, Binnenland, 6 feb. 2007 p. 3)

De term wordt hier geplaatst in het politieke discours van burgerschap en wijken. Het is een opsomming van woorden, waarmee de toon van de coalitie CDA, PvdA en ChristenUnie wordt geschetst. Verder is er geen aandacht aan de term volkscultuur besteed. Twee dagen later verschijnt in de Volkskrant het eerste artikel over volkscultuur en het kunstendebat. Volkscultuur wordt samen met 'amateurkunst' beschouwd als 'typische christelijk-politieke speerpunten van het kunstbeleid'. (de Volkskrant, Binnenland, 8 feb. 2007 p. 2)

In een bericht over het regeerakkoord van Trouw op 10 februari wordt het nieuwe beleidsterrein een tikkeltje sarcastisch aangekondigd. Er staat: 'Heel lief is deze: "Amateurkunst en 'volkscultuur' worden gestimuleerd". (Trouw, Podium, 10 feb. 2007 p. 14)

Op dezelfde dag verschijnen in Het Parool en in de Volkskrant de eerste artikelen met reacties uit het culturele veld en de lokale politiek. Kunsten '92 is aan het woord en in het

artikel van Het Parool staat een interview met Carolien Gehrels, wethouder Kunst van Amsterdam. De journalist Marcel Wiegman laat zich nogal cynisch uit over volkscultuur en noemt het provinciaals en christelijk. Gehrels gaat hier echter niet op in en toont zich tevreden met het regeerakkoord. Dit interview is de aanleiding geweest voor stevige discussies over haar visie als wethouder en haar poging tot het doorbreken van het Thorbecke adagium. Volkscultuur speelt daarbij geen rol. Gehrels benadrukt alleen de rol van amateurkunst in de samenleving. (Het Parool, Amsterdam, 10 feb. 2007 p. 25)

Ook Joost Ramaer heeft in De Volkskrant een wat neerbuigende toon over volkscultuur in een interview met enkele 'lobbyisten voor cultuur' die hij aan het woord laat komen in de kunstbijlage van de Volkskrant op 10 februari:

'Honderd miljoen euro erbij, vooral voor 'amateurkunst en volkscultuur' en het 'behoud van (religieus-)cultureel erfgoed' (lees: kerken in verval), vijftig miljoen eraf via het 'profijtbeginnel' (lees: burgers moeten meer betalen voor museum- en theaterkaartjes). Naar de wereld van kunst en cultuur toont het nieuwe regeerakkoord twee gezichten. De kunsten reageren net zo verdeeld.

'Nieuwe kabinet bezuinigt op kunsten', concludeert Kunsten '92, ondanks het positieve saldo van vijftig miljoen. 'Kunst wordt een zaak van de rijken', vindt de lobbyclub, die 'alarmfase1' afkondigt.

'Een pavlovreactie', foetert Bert Holvast, directeur van de federatie van Kunstenaarsverenigingen (FvKV). 'Zo'n reflex is koren op de molen van alle kunstsubsidiehaters.' (de Volkskrant, Kunst, 10 feb. p. 15)

Ramaer doet in dit artikel ook verslag van een 'werkdiner' in het Mauritshuis. Hij beschrijft de reacties op het regeerakkoord. Volgens George Lawson, één van de prominenten op het diner, hebben de 'kunsten geen reden tot sippen'. Een andere mening dan die van Kunsten '92, waarmee Ramaer een beeld geeft van de verdeeldheid binnen de kunstsector.

Andere artikelen uit onder andere NRC Handelsblad en Het Financieel Dagblad behandelen voornamelijk de financiële aspecten van het regeerakkoord. Daarbij ligt in een artikel van NRC Handelsblad op 26 februari 2007 het accent op 'de slachtoffers' van bezuinigingen, namelijk de podiumkunsten, terwijl Het Financieel Dagblad in een artikel van 1 maart 2007 schrijft: 'Honderd miljoen euro meer voor participatie, amateurkunst, volkscultuur en behoud van (religieus-) cultureel erfgoed. Terecht, want er is veel (herstel)werk aan de winkel.'

De regionale kranten besteden nauwelijks aandacht aan deze discussie, die zich voornamelijk in Den Haag en Amsterdam afspeelt. In de periode van het verschijnen van het regeerakkoord van CDA, PvdA en ChristenUnie tot aan de motie Van Vroonhoven-Kok druppelt de term volkscultuur mondjesmaat door in het regionale nieuws. Bijvoorbeeld in een artikel van Het Limburgs Dagblad van 22 augustus 2007 dat gaat over Maastricht als culturele hoofdstad.

'Noch Den Haag, noch Brussel zal er iets voor voelen om een stad, die overlopen dreigt te worden door kerstmannen, voor te dragen als Culturele Hoofdstad van Europa. Het wordt een interessante testcase. De twee grote volkspartijen in Maastricht (CDA en PvdA) staan nu soms al lijnrecht tegenover elkaar als het gaat om volkscultuur en cultuur met een hoofdletter C. Het CDA staat op de bres voor Winterland en volkscultuur en moet

van broedplaatscultuur niet zoveel hebben. De PvdA daarentegen maakt zich soms sterker voor innovatieve, creatieve cultuur dan voor volkscultuur. Wat ze beiden wel weer gemeen hebben: zij kunnen en willen maar niet kiezen.' (Het Limburgs Dagblad, 22 aug, LDZ1 Edition)

In december 2007 is de motie Van Vroonhoven-Kok aanleiding tot de volgende hausse van artikelen over volkscultuur. Hieraan doen zowel regionale kranten als landelijke kranten mee, zoals het Brabants Dagblad, Het Parool en het Noordhollands Dagblad. De motie wordt genoemd in het kader van de discussie over de verdeling van de subsidiegelden tussen de steden in de Randstad en de overige provincies en via welke bestuurlijke lagen deze geldstromen lopen. In deze artikelen wordt ook voor het eerst het programmafonds cultuurparticipatie, zoals het toen nog heette, genoemd. In de landelijke kranten is de toon feller en wordt er meer aandacht besteed aan de motie. In de Volkskrant gaat het over 'het subsidiëren van kantklossen' en de 'snoevige toon' van Kamerleden tijdens het debat over de motie. Opvallend is dat het artikel eind februari 2008 is geschreven, terwijl het debat plaatsvond in december 2007. Ook Maarten Huygen reageert in NRC Handelsblad van 23 februari wat verlaat met zijn essay *Kiezen tussen borduren, bidden, hout snijden, vrouwen besnijden en katknuppel*. Hij is sceptisch over volkscultuur als beleidsterrein blijkt uit zijn eindconclusie:

'Stel je voor, als ze in de zeventiende eeuw zo hadden gedacht als Van Vroonhoven: kunst als middel tot saamhorigheid. Dan had er geen VOC-mentaliteit geheerst. Dan zouden we in het Rijksmuseum geen Rembrandt en Frans Hals vinden maar slechts borduurlappen, kunstig bewerkte pijpen en klederdracht. Het materiaal dat ze nu prominenter willen uitstellen als pindakaas tussen kaviaar. Er zou geen toerist op zijn afgekomen.

Thorbecke was een wijs man: de staat hoort afstand te houden. Dat geldt zeker voor de volkscultuur. De religieuze elementen kunnen explosief zijn. De nieuwe politieke correctheid heeft gevaarlijke kanten. Zeker, er bestaat een nationale identiteit maar die kan het beste oppervlakkig blijven. De Amerikaanse methode is niet gek: de taal, de grondwet, het volkslied, wat sport en een spreuk bij de vlag. Daar kan niemand ruzie over krijgen.' (NRC Handelsblad, Opinie & Debat, 23 febr. 2008 p. 17)

Dit is het laatste grote artikel over de politieke ontwikkelingen omtrent het beleidsterrein volkscultuur. In 2008 zijn slechts een paar kleine artikelen in de landelijke kranten gewijd aan de politieke discussie over volkscultuur, zoals een artikel over het Mauritshuis dat ook aandacht besteed aan volkscultuur. Tot aan 2009 komt de term volkscultuur in de landelijke krantenartikelen alleen voor in artikelen rond andere thema's dan de politiek.

Ook in de regionale berichten wordt volkscultuur vooral genoemd in een niet-politieke context. Er verschijnen slechts twee artikelen over de politieke ontwikkelingen van het nieuwe beleidsterrein. De artikelen gaan over gemeentelijk en provinciaal beleid dat meer aandacht gaat besteden aan volkscultuur en tradities. Het eerste bericht verschijnt in het AD/De Dordtenaar van 23 juli 2008:

'De Drechtsteden willen in de komende vier jaar meer jongeren in de regio in aanraking brengen met kunst en cultuur. De gemeenten willen hiervoor de subsidie voor de bevordering van cultuurdeelname verdubbelen. Het rijk gaat bijdragen aan het benodigde geldbedrag.' (AD/De Dordtenaar, 23 juli 2008, p. 2)

Het tweede bericht staat in het Eindhovens Dagblad van 14 oktober 2008:

'HEEZE - Volkscultuur in Heeze, Leende en Sterksel kan volgend jaar rekenen op speciale subsidie. De gemeente trekt hiervoor in het totaal 33.500 euro uit.

Heeze-Leende heeft eerder dit jaar, in de kadernota 2009, besloten extra geld te reserveren voor het in standhouden van volkscultuur. De subsidie is met name bedoeld om de viering van Koninginnedag, Sinterklaas en kermis in de kerkdorpen te stimuleren.

Fanfare St. Nicasius, muziekvereniging de Heerlijkheid Sterksel en Koninklijke Fanfare Philharmonie Leende kunnen elk op 9.500 euro rekenen. Andere clubs, onder meer gildes, oranjecomites en nicolaascomites, krijgen van de gemeente allemaal 500 euro.

Bovenop deze bijzondere vergoeding, kunnen de verenigingen in Heeze-Leende rekenen op de gebruikelijke waarderings- en projectsubsidies. Die zijn met 136.500 euro vergelijkbaar met het bedrag dat dit jaar aan het verenigingsleven is uitgedeeld.'(Eindhovens Dagblad, 14 oktober 2008, p. 26)

In 2008 wordt de politieke discussie over volkscultuur niet meer door de pers gevolgd. Pas in 2009 verschijnen weer berichten waarin politieke ontwikkelingen rondom volkscultuur worden beschreven. Deze artikelen gaan over het Fonds voor Cultuurparticipatie dat in dit jaar officieel operationeel wordt. In maart, april en mei verschijnen hierover een aantal artikelen in NRC Handelsblad, Nederlands Dagblad en de Volkskrant. In NRC Handelsblad staat een interview met de directeur van het fonds, Jan Jaap Knol. Hij wordt geïnterviewd over het beleidsplan van het nieuwe fonds. Het gaat over het muziekproject voor jongeren. De interviewer stelt de vraag hoe volkscultuur zich verhoudt tot 'urban kunstvormen'. Knol antwoordt:

'Aan de ene kant wordt onze wereld groter; grenzen vervagen, nationaliteiten komen samen, iedereen luistert naar wereldmuziek en zit op salsales. Aan de andere kant zie je dat juist die schaalvergroting ook de belangstelling voor de eigen afkomst vergroot, voor eigen tradities, streekgeschiedenis.

Maar wij zien volkscultuur wel breed: als de cultuur van het alledaagse leven. Dus volkscultuur kan net zo goed gaan over het uitoefenen van oude ambachten als over het documenteren van migratiegeschiedenis. Het Historisch Museum in Rotterdam is nu bijvoorbeeld een project gestart waarbij de jongerencultuur van diverse etnische groepen centraal staat. Dat is óók volkscultuur.'(NRC Handelsblad, 24 maart 2009, KUNST, p. 9)

Op 15 april 2009 verschijnt ook in de Volkskrant een interview met Jan Jaap Knol. In één alinea noemt Knol drie van de zes thema's rondom volkscultuur, die ook in het politieke discours naar voren zijn gekomen, namelijk de thema's geschiedenis, identiteit en commercialisering.

'Het is gemakkelijk om met dedain te spreken over het aandacht schenken aan volkscultuur. Om te doen alsof iedereen die een carnavalskostuum koopt, subsidie gaat krijgen van ons. Dat is niet zo. Maar we leven in een tijd waarin veel mensen zich willen verdiepen in geschiedenis en lokale tradities. Hoe komt dat? Vormt die belangstelling een tegenhanger van globalisering en commercialisering? Gaat het om een zoektocht naar identiteit? En welke rol speelt de overheid hierin?' (de Volkskrant, 15 april 2009, KUNST, pp. 16 – 17)

Er is een groot verschil tussen de landelijke en regionale kranten in de berichtgeving over volkscultuur in het politieke debat. De landelijke kranten publiceren artikelen over de 'grote lijnen' van het Rijksbeleid en opiniestukken. In de regionale kranten worden hoofdzakelijk plaatselijke nieuwsberichten gepubliceerd die vooral gaan over het lokale cultuurbeleid en de festivals waar regionale culturen centraal staan. In de landelijke dagbladen worden meer kritische beschouwingen geschreven over het nieuwe beleidsterrein.

Veel journalisten lijken in eerste instantie een afkeer te hebben van de term volkscultuur. De berichtgeving over de reacties van de instellingen geven een versnipperd beeld. Sommige instellingen kunnen zich opnieuw en/of sterker profileren op het gebied van volkscultuur.

Andere instellingen voelen zich bedreigd, vanwege de vermindering van subsidies.

De artikelen in de regionale kranten waarin de term volkscultuur voorkomt zijn heel divers, maar weinig opiniërend. Opvallend is dat vanaf 2009 meer artikelen zijn gepubliceerd over volkscultuurprojecten. In dat jaar worden de eerste participatieprogramma's rondom volkscultuur uitgevoerd en dit wordt opgemerkt door de regionale pers. Een representatief voorbeeld is het volgende bericht in de Provinciale Zeeuwse Courant:

'IJZENDIJKKE - Krulbolvereniging Molenzicht krijgt 3500 euro, de helft van het gevraagde bedrag, aan provinciale subsidie voor het organiseren van het eerste Vierjaarlijks Internationaal Krulboltoernooi. Tijdens het toernooi, te houden op zaterdag 25 en zondag 26 juli, wordt gestreden om de Mauritstrofee. Subsidie is op zijn plaats, omdat de bolwedstrijd een bijdrage levert aan het versterken van de belangstelling voor Zeeuwse volkscultuur, laten Gedeputeerde Staten weten.' (Provinciale Zeeuwse Courant, 24 juni 2009, REG_ZEELAND)

In een krantenbericht van het AD/Groene Hart wordt een theaterproject in Zuid-Holland aangekondigd dat met provinciale cultuurparticipatiegelden is gesubsidieerd. Het gaat om een wandelroute waarbij de geschiedenis van de omgeving opnieuw wordt verteld vanuit het perspectief van de jonge theaterspelers:

'De wandeling is onderdeel van een volkscultuurproject van Kunstgebouw Zuid-Holland. Projectleider Connie Eggink: 'Van de provincie kregen wij de opdracht aandacht te besteden aan de volkscultuur. Dat moest bovendien aansluiten bij het themajaar Leve de Limes. Bij volkscultuur denk ik al snel aan woorden als: stoffig, Delfts blauw en erwtensoep. Daarom heb ik het Jeugdtheaterhuis benaderd, voor een frisse, jonge visie op dit thema.' (AD/Groene Hart, 14 december 2009, p. 17)

De berichten over volkscultuur als beleidsterrein bestaan vooral uit mededelingen en daarbij wordt in de landelijke dagbladen een hoop geschamperd, maar dat blijft oppervlakkig. Dit verschilt met de regionale kranten. Hierin worden niet zozeer meningen beschreven, maar voorbeelden van volkscultuurprojecten. Dit is concreter en voorziet de term volkscultuur van meer inhoud dan de artikelen over volkscultuur in de landelijke kranten, waarin het politieke debat over volkscultuur vooral over de terminologie gaat.

4.3. Volkscultuur in de samenleving

De grote meerderheid van de regionale en landelijke krantenartikelen waarin 'volkscultuur' voorkomt zijn berichten waarin het Nederlands Centrum voor Volkscultuur wordt genoemd. In ruim veertig artikelen wordt het centrum genoemd als bron van informatie over gebruiken, gewoonten en tradities in Nederland, zoals carnaval, beschuit met muisjes, sinterklaas en koekhappen. In 2008 wordt het centrum vaak genoemd in verband met de top 100 van gebruiken in Nederland die het centrum heeft samengesteld. In 2009 verschijnt een groot aantal berichten over volkscultuur naar aanleiding van het Jaar van de Tradities die het centrum heeft uitgeroepen.

Een voorbeeld is het artikel in NRC Next van 14 februari 2008 met de veelzeggende titel *Waar komt het symbool van het hart vandaan?* De vraag wordt beantwoord door Ineke Strouken: 'Het symbool van het rode hartje zoals wij dat kennen, stamt uit de Middeleeuwen', vertelt Ineke Strouken, directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. 'Maar de onderkant was rond in plaats van met een spitse punt.' (NRC Next, 14 februari 2008, p. 2) Tussen 2007 en 2009 zijn ongeveer vijftien artikelen in de kranten gevonden waarin het Meertens Instituut wordt genoemd. Niet al deze artikelen weiden uit over volkscultuur, slechts een aantal. Een voorbeeld is het artikel *"Nederland was altijd een zingland": Ruim 125 duizend Nederlandse liederen zijn bij elkaar gebracht in de Nederlandse Liederenbank* dat is gepubliceerd in de Volkskrant op 22 juni 2007. In dit artikel wordt de Nederlandse Liederenbank die door het Meertens Instituut is ontwikkeld, geïntroduceerd.

Slechts in een klein aantal artikelen worden wetenschappers op het gebied van etnologie en volkscultuur aan het woord gelaten. Een voorbeeld is een artikel over de Gouden Kooi, het beruchte televisieprogramma dat in de zomer van 2007 werd uitgezonden. Stijn Reijnders is in dit artikel aan het woord en licht het fenomeen toe:

'Dat is ook het aantrekkelijke van een programma als De Gouden Kooi, meent communicatiewetenschapper en etnoloog Stijn Reijnders, auteur van *Holland op de Helling. Televisieamusement, volkscultuur en ritueel vermaak*. Hij stelt dat programma's als De Gouden Kooi voortborduren op historische vormen van volksvermaak. In de zeventiende eeuw kon men het Amsterdamse Spinhuis bezoeken om de prostituees en dievegges te bezoeken. "Nu kijk je naar De Gouden Kooi.'" (NRC Next, 26 juli 2007, p. 4)

De hoogleraar Gerard Rooijackers wordt vijf keer genoemd. Hij is gespecialiseerd in Brabantse volkscultuur. Hij wordt geciteerd in twee artikelen van het Brabants Dagblad en drie keer in het dagblad Trouw. Eén artikel in het Brabants Dagblad is het verslag van de Brabantse Heerenclub waar Rooijackers bij aanwezig is en hij wordt geciteerd in een artikel over de kerstviering. Begin mei 2007 verschijnen in Trouw drie artikelen die gaan over het bisdom in Den Bosch. In één artikel uit Rooijackers zijn kritiek op de rituele Maria Ommegang. Naar aanleiding van zijn kritiek reageert de katholieke kerk uit Den Bosch en ontstaat er een kleine polemiek tussen priester en professor. In een ander artikel van het

Brabants Dagblad komt hoogleraar Cultuur Arnoud-Jan Bijsterveld aan het woord. In het kader van BrabantStad als Culturele Hoofdstad 2018 zegt hij dat hij ontevreden is over de omgang van de steden en de provincie met het cultureel erfgoed:

'Het stoort hem vooral, dat het cultureel erfgoed meer als 'een feestelijke strik om het pakket' dan als een inhoudelijke bijdrage wordt beschouwd door de provincie. Het wordt nog te zeer in de hoek van het klompendansen gedrukt. En dat terwijl Bijsterveld vanuit zijn leerstoel al tien jaar poogt regionale geschiedenis, volkscultuur en erfgoed een serieuze, wetenschappelijke, positie te geven. "Het gaat om de inhoud. Je kunt er de nominatie voor culturele hoofdstad prima mee onderbouwen."' (Brabants Dagblad, 30 november 2009)

Concluderend kan worden gesteld dat de rol van wetenschap in de media over volkscultuur marginaal is. Verreweg de meeste informatie over volkscultuur in de media is afkomstig van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Het Meertens Instituut wordt door journalisten minder vaak geraadpleegd dan het centrum en aan de onderzoekers bij de universiteiten op het gebied van etnologie, volkscultuur en cultuurgeschiedenis wordt amper wat gevraagd. In ieder geval komen zij nauwelijks voor in krantenartikelen over volkscultuur. Het maatschappelijk discours wordt gedomineerd door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

4.4. Volkscultuur en de kunsten

Tussen 2007 en 2009 zijn bijna dertig artikelen in de landelijke kranten verschenen waarin de term volkscultuur samen wordt genoemd met de kunsten. De meeste artikelen zijn verschenen in het de Volkskrant, NRC Handelsblad, Trouw en Het Parool. Opvallend is dat deze krantenartikelen over kunst en volkscultuur bijna allemaal in de grote dagbladen zijn verschenen.

De ontwikkeling van 'het kunstendebat' in de landelijk kranten is opmerkelijk. In 2007 lijkt de toon nog vooral cynisch, maar dit verandert in 2008. In dat jaar verschijnen steeds meer artikelen waarin volkscultuur wordt genoemd als 'element' van of als 'inspiratiebron' voor de kunsten. 2009 lijkt het jaar waarin een omslag in het denken over volkscultuur en kunst plaatsvindt. In verschillende artikelen schrijven journalisten over een ware 'volkscultuurtrend'. Aan het einde van het jaar verschijnen de eerste negatieve reacties hierop. 'Volkscultuur wordt overschat', schrijft een Volkskrant journaliste.

Eén van de eerste artikelen waarin volkscultuur wordt genoemd, is een artikel in Het Financieel Dagblad van 22 september 2007. Het is een verslag van de eerste biënnale van Athene. De journalist Edo Dijksterhuis schrijft over een project van de beeldend kunstenaar Bernhard Wilhelm:

'Bernhard Wilhelm neemt de folkore op de korrel door de wisseling van de Griekse presidentiële wacht van bloedserieuze types gekleed in pofbroeken en clowneske schoenen te laten naspelen door een Afrikaanse immigrant.' (Het Financieel Dagblad, 22 september 2007, CULTUUR, p. 49).

Deze tekst is exemplarisch voor deze periode waarin volkscultuur en folklore nog 'op de korrel' worden genomen.

In 2008 en 2009 verschijnen steeds meer artikelen waarin volkscultuur en folklore serieuzer worden beschreven als onderdeel van kunstwerken. Typerend is het artikel dat een klein anderhalf jaar later in dezelfde krant verschijnt. De titel van het artikel is *Hollands is hot* waarin Anne Berk de expositie *Gejaagd door de wind* in het Zuiderzee Museum bespreekt. 'Klederdracht is niet stoffig, maar kan inspireren tot hip, nieuw design.' Daarop volgt een korte beschouwing over de kunstwereld:

'Na een eeuw waarin de blik alleen maar gericht was op de utopische toekomst, is er weer waardering voor lokale tradities en ambachten. Dat is terug te zien in de postmoderne kunst. Net als tijdens de romantische 19de eeuw blikken we nostalgisch terug naar het verleden, een verleden waar we vrijelijk onze fantasieën op kunnen projecteren. Daar is niets mis mee, maar conservatisme ligt op de loer. Politici voelen dat haarfijn aan. Er wordt nu een Centrum voor Volkscultuur opgericht en erfoegd is speerpunt van het beleid. Men klampt zich vast aan wat vervlogen is, aan een nationale identiteit of een stereotypering ervan. 'De Nederlander bestaat', schrijft conservator José Teunissen in de catalogus, wellicht als antwoord op prinses Máxima die vorig jaar het tegendeel beweerde. Maar wat of wie is die Nederlander dan? En wat moet een erfoeginstelling als het Zuiderzeemuseum daarmee?' (Het Financieel Dagblad, 18 april 2009, CULTUUR, p. 12)

Berk is positief over 'de romantische blik' op tradities en het verleden, maar waarschuwt voor politieke bemoeienis met het postmoderne nostalgische verlangen dat in de kunsten zichtbaar is. Nostalgie kan inspireren, maar men moet er voor waken zich niet vast houden aan stereotypering van het verleden. Volkscultuur wordt door de auteur serieus genomen, maar er is nog enige scepsis.

In het artikel *Typisch Nederlands is superhip; 'tot mijn verbazing sloeg het aan'* in Het Parool van 10 juli 2009 verwoordt kunstenaar Hugo Kaagman deze omslag. Het artikel gaat over de 'retrotrend'. Als pionier in deze trend wordt Kaagman geïnterviewd: 'Ik heb heel veel tegenwerking gehad in de kunstwereld, ze vonden het oubollig, dachten dat het een eenmalig grapje was. Nu hebben de designers het overgenomen.' Als pionier bevestigt hij de veranderende houding tegenover volkscultuur. (Het Parool, 10 juli 2009. PS, blz. 99) Een van de vele voorbeelden van een krantenbericht waarin een 'volkscultuur-kunstuiting' wordt besproken is het artikel *Dansend aan Holland maakt Scapino tegendraadse sprongen* van Mirjam van der Linden in de Volkskrant van 9 oktober 2009:

'Holland': het is zo'n onderwerp waarvan je je afvraagt wat een choreograaf ermee moet. Is het niet te veelomvattend en te complex voor dans, de kunst die nu eenmaal niet uitblinkt in letterlijkheid? Is de kans niet groot dat er een stoet aan clichés voorbij gaat komen? Dat laatste gebeurt inderdaad in Holland van Ed Wubbe bij Scapino Ballet Rotterdam. Maar de stoet gedraagt zich zo eigengereid dat die clichés absoluut niet storend zijn.' (de Volkskrant, 9 oktober 2009, KUNST)

In tegenstelling tot Anne Berk, die nog waarschuwt voor conservatisme, lijkt deze journaliste positief te staan tegenover de volkscultuurelementen. Het artikel eindigt met de zin: 'Als de

dansers tot slot meerennnen met de wijds zwaaiende tulpenbol heeft de biedermeiertruttigheid van dit bloemstuk een volledig ander aanzien gekregen.'

In verschillende kranten worden tal van voorbeelden gegeven over kunst en volkscultuur. Het is duidelijk dat er in de afgelopen jaren een omslag heeft plaatsgevonden en dat volkscultuur zowel door de kunstwereld als door de pers steeds meer als een serieus te nemen onderwerp wordt beschouwd. Volkscultuur is niet langer achterhaald, oubollig of conservatief. Toch blijft er enige verdeeldheid bestaan. Een goed voorbeeld hiervan zijn twee artikelen die kort na elkaar zijn gepubliceerd in de Volkskrant. Het eerste artikel is gepubliceerd op 20 oktober 2009. De titel is *Teveel respect voor volkscultuur* en is geschreven door Marina de Vries. Het tweede artikel is verschenen op 4 december 2009 en is geschreven door Harmen Bockma.

De titel is *Begrip volkscultuur geen lachertje meer*.

De Vries bespreekt in haar artikel de tentoonstelling van de schilder Gijs Frieling in het Cobra Museum en de tentoonstelling van Mathilde ter Heijne in Bureau Amsterdam van het Stedelijk Museum. In beide tentoonstellingen staan traditionele uitingen centraal. De Vries schrijft hierover: 'De vraag is alleen: wat voeg je als hedendaags kunstenaar toe aan de schilderijen en voorwerpen die in principe ook in tal van volkenkundige of archeologische musea te bewonderen zijn?' Ze vindt beide tentoonstellingen teleurstellend en noemt 'de ceremonie eerder lachwekkend dan ontzagwekkend.' Dit standpunt staat haaks op de mening van Bockma. In zijn artikel schrijft hij 'dat volkscultuur en het denken erover een serieuze zaak is geworden.' Hij noemt in dit verband de bundel *Splitsen of knopen?* Hieruit, en uit de honorering van de aanvragen bij het Fonds voor Cultuurparticipatie, blijkt volgens hem dat volkscultuur geen lachertje meer is.

4.5. Conclusies

'Volkscultuur' in de pers in de periode 2007-2010 is grofweg onder te verdelen in drie discussies. Ten eerste: het politieke discours, waarin het proces van de ontwikkeling van het nieuwe beleidsterrein zich afspeelt. Vooral in 2007 wordt gezocht naar de betekenis van de term. Ten tweede is er een maatschappelijk discours. Vanuit de samenleving is een toenemende vraag naar de betekenis van tradities, gebruiken en gewoonten. De kranten voorzien in deze behoefte en mede door initiatieven van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur besteden de media in de loop van de jaren steeds meer aandacht aan volkscultuur. En tot slot is er het artistieke discours te onderscheiden. Hierin wordt volkscultuur door journalisten steeds serieuzer beschreven, mede door de toenemende 'volkscultuurelementen' in de kunsten.

Het grootste verschil voor wat betreft wat men verstaat onder volkscultuur is het verschil tussen de wijze waarop de term volkscultuur in het maatschappelijke veld gebruikt wordt en de betekenis die eraan gegeven wordt in het artistieke discours. In het maatschappelijke discours is 'volkscultuur' een te onderscheiden en te erkennen gebied. In het artistieke discours is volkscultuur niet als een 'terrein' te onderscheiden. Hier bestaat de postmoderne

benadering en houding tegenover tradities, gewoonten en gebruiken. Vaak worden 'volkscultuurelementen' gepresenteerd in experimentele en nieuwe vormen. Een belangrijke overeenkomst tussen de beide onderscheiden discoursen is dat zowel in het maatschappelijke als in het artistieke discours 'volkscultuur' wordt erkend, terwijl in het landelijke politieke discours, vooral toen de term net in het regeerakkoord verscheen, volkscultuur nog werd bespot. Er is dus een duidelijke kentering in het denken over volkscultuur waarneembaar, ondanks enkele negatieve berichten. De laatste vormen slechts een klein tegengeluid in een overgrote meerderheid van artikelen waarin volkscultuur aan emancipatie onderhevig is.

HOOFDSTUK VIJF

VOLKSCULTUUR IN DE PRAKTIJK

5.1 Inleiding

In de vorige vier hoofdstukken is het effect van de introductie van volkscultuur in het beleid beschreven op landelijk niveau, in het werkveld van volkscultuur, in de pers en bij de gemeentelijke en provinciale overheden. Op basis van de bevindingen van het onderzoek op deze vier terreinen zijn vijf provincies en veertien gemeenten geselecteerd voor een interview om een nauwkeuriger beeld te krijgen van de praktijken in het kader van het volkscultuurbeleid. De geselecteerde werkplannen representeren de zes discourestypen die in hoofdstuk vier zijn uiteengezet, waarbij is gelet op de projecten, de uitvoering ervan en de doelgroepen voor wie de projecten zijn ontwikkeld. Tot slot is in de selectie rekening gehouden met de landelijke spreiding.

Opvallend is de vaak wat moeizame communicatie tussen gemeente en onderzoeker. De meeste provincies en gemeenten hebben uiteindelijk wel gereageerd op het verzoek tot een interview. Een klein aantal heeft helemaal niet gereageerd. Ten slotte zijn er 12 ambtenaren, van vier provincies en acht gemeenten, bereid gevonden aan een interview mee te werken. Met vijf daarvan is slechts een kort gesprek gevoerd. Zeven interviews waren uitvoerig. Ongeveer de helft van de interviews is telefonisch gedaan. De andere hebben ter plekke plaatsgevonden op het gemeentehuis of stadskantoor. Ten slotte is ook een gesprek gevoerd met Ineke Strouken, directeur van het Nederlands centrum voor Volkscultuur.

Voor het interview zijn een aantal vragen voorbereid op basis van de ingediende werkplannen. Twee thema's waren belangrijk: het bestuurlijk traject en de gerealiseerde projecten. De interviews verliepen los gestructureerd. Van het vraaggesprek is een verslag gemaakt. Dit verslag is, indien dit nodig was, gecorrigeerd door de geïnterviewde. De geautoriseerde tekst is bij de onderzoekers op te vragen. Dit hoofdstuk bestaat uit uitvoerige samenvattingen van de interviews.

5.2.1 Vijf korte interviews

De provincies Drenthe en Zeeland en de gemeenten Amsterdam, Enschede en Utrecht hebben een korte reactie gegeven.

In Drenthe is volkscultuur 'wezenlijk voor specifieke groepen in relatie met traditie, verleden en identiteit', volgens Gerrit Kamstra. Hij is verantwoordelijk voor de cultuurparticipatie in de provincie Drenthe. In Drenthe zijn vele vormen van volkscultuur en het nieuwe beleidsterrein bereikt dan ook relatief veel inwoners van de provincie. Zes grote erfgoedinstellingen werken samen aan bestaande projecten en bouwen deze projecten met de volkscultuurgelden verder

uit. Ook zijn er nieuwe projecten geïnitieerd met een mix van traditionele volkscultuur en vernieuwende culturele uitingen. De vernieuwing is vooral dat professionele kunstenaars samenwerken met het amateurveld. Met deze projecten wordt een brede doelgroep bereikt die hierdoor meer actief en passief gaat deelnemen aan cultuur. Dit bevordert de sociale cohesie. Hoe precies, dat wordt nog onderzocht. De provincie onderzoekt dit onder meer in het kennisatelier volkscultuur dat 2 juni 2010 heeft plaatsgevonden op een congres in Arnhem.

Met de provincie Zeeland is een kort telefonisch gesprek gevoerd. Naar aanleiding hiervan heeft Dominique Blaha een lijst met projecten toegestuurd die een bijdrage leveren aan volkscultuur. In 2009 zijn zes projecten uitgevoerd. Voor 2010 zijn vier projecten gepland. De projecten zijn een symposium en drie festivals: het dialectpopfestival, een internationaal folklorefestival en een internationaal volksdansfestival. Er wordt een documentaire gemaakt over de kampioenschappen ringrijden, er is de langste merklap ter wereld geborduurd in het kader van 400 jaar Japans-Nederlandse betrekkingen, er is een internationaal krulbol toernooi georganiseerd. Ook is er een informatiepaneel gemaakt voor de herdenking van het slavernij verleden en sinds 2010 is er aan de Zeeuwse Volksuniversiteit een cursus Zeeuws te volgen. Daarnaast heeft de provincie Zeeland een uitgebreid onderzoeksrapport gepubliceerd met de titel *Volkscultuur Zeeland: voor jong en oud!* waarin de volkscultuur in Zeeland in kaart is gebracht en een enquête is gehouden. Dit rapport is ook als bijlage opgenomen.

De gemeente Amsterdam heeft de gelden voor cultuurparticipatie ondergebracht bij het Amsterdams Fonds voor de Kunst, omdat alle projectondersteuning en –financiering door dit fonds gebeurt. Nico van Rossen geeft in een reactie aan dat volkscultuur bij de gemeente Amsterdam geen nieuw beleidsterrein is. Het begrip komt als zodanig niet voor, maar komt in samenhang aan de orde in de regeling ‘cultuurbereik overheden’. De projecten worden dus uitgevoerd door het Amsterdams Fonds voor de Kunst, maar het fonds heeft niet naar de onderzoeker gereageerd op het verzoek tot meer informatie hierover. Nico van Rossen geeft in zijn schriftelijke reactie een paar voorbeelden van ‘volkscultuurprojecten’, zoals *Het geheugen van Oost*, geïnitieerd door het Amsterdams Historisch Museum. In de werkplannen staan meer van deze projecten beschreven.

De gemeente Enschede laat in een reactie weten dat het beleid voor volkscultuur nog ‘in de maak’ is. Het is nog onderwerp van gesprek met de nieuwe wethouder van cultuur. Er kan dan ook nog niets concreets gezegd worden over de invloed van de nieuwe programmalijn volkscultuur op het cultuurbeleid in Enschede.

De gemeente Utrecht verkeert in een zelfde soort situatie. Manuele Lageweg is verantwoordelijk voor de uitvoering van het cultuurparticipatieprogramma. De twee

programmaliĳnen cultuureducatie en amateurkunst kennen al een lange geschiedenis. De programmaliĳn volkscultuur is nieuw en alleen nog maar beschreven. Er zijn nog geen concrete projecten ontwikkeld en uitgevoerd. Momenteel wordt daar aan gewerkt. Er zijn gesprekken gevoerd met een aantal culturele instellingen in Utrecht. Dit zijn niet per se partners voor volkscultuurprojecten. Er bestaat enige twijfel over de te ontwikkelen projecten voor volkscultuur. De vraag is of kleinschalige activiteiten met cultuursubsidies moeten worden gesteund? Is dat de taak van cultuurbeleid of valt dat meer onder welzijn? 'Volkscultuur' is geen helder af te bakenen beleidsveld. Ook is er geen garantie voor nieuwe volkscultuurgelden. De grote liĳn voor het cultuurparticipatiebeleid is gefocust op immaterieel erfgoed en wijkgerichte aanpak. Er gebeurt veel op het gebied van community art. Momenteel worden er drie wijkgerichte experimenten uitgevoerd op het gebied van immaterieel erfgoed. Dit gebeurt in samenwerking met bewoners. Hier zijn twee projecten uit gerold. Deze worden uitgevoerd in de culturele werkplaatsen.

De gemeente Utrecht onderzoekt of er een partner of intendant moet worden aangesteld die deze projecten aanstuurt. Ook hier wordt nog over nagedacht. Afhankelijk van de bezuinigingen van het nieuwe college worden deze projecten meer of minder gesteund. De projecten zijn een integraal onderdeel van het cultuurbeleid. Als de volkscultuurregeling wegvalt, verdwijnt hoogstens een extra financiële impuls. Uiteindelijk is het hoofddoel cultuurparticipatie. Volkscultuur wordt daarvoor opgelegd en is daarmee ineens één van de onderwerpen die extra wordt belicht. Omdat volkscultuur als onderwerp op verschillende manieren kan worden ingevuld, is het de vraag of het nog legitiem is dit als aparte programmaliĳn te onderscheiden. Is het geen gepasseerd station? Volkscultuur is een vreemde eend in de bijt.

5.3. Zeven langere interviews

De provincies Gelderland en Zuid-Holland en de gemeenten Breda, Den Bosch, Den Haag, Emmen en Haarlemmermeer waren bereid een langer interview te geven en dat leverde meer informatie op. In deze interviews worden uitvoerig de plek van het nieuwe beleidsterrein, het proces van de afgelopen twee jaar en de uitgevoerde projecten besproken. Ook komen in deze gesprekken de visies naar voren.

5.3.1. Gelderland

Zowel in het werkplan van de provincie Gelderland als in het cultuurprogramma 2009-2012 wordt het belang van de identiteit van regio's benadrukt. Volgens Floor Viveen, programma adviseur bij de afdeling Cultuur en Cultuurhistorie, onderdeel van de afdeling Wonen, Sociaal en Cultuur, is het een kleine stap naar volkscultuur. Cultuur is belangrijk voor de identiteit van Gelderlanders en daarom is cultuur ook in provincie belangrijk. Volkscultuur is zeker geen label voor bestaande praktijken. Het heeft gezorgd voor een nieuwe focus op het culturele werkveld. Er zijn overeenkomsten tussen erfgoed en volkscultuur, en in die zin is er altijd

aandacht geweest voor volkscultuur, maar in de praktijk waren de projecten vooral gericht op materieel erfgoed en musea. Nu het over volkscultuur gaat, gaat het ook over het immateriële erfgoed en de sociale kant ervan. Dit is vergelijkbaar met de verschuiving binnen het stedenbeleid naar wijkenbeleid. Zo is het ook met erfgoed, waar nu meer aandacht is voor volkscultuur. Dat levert nieuwe projecten op.

Gelders Erfgoed is de belangrijkste ondersteuningsinstelling voor de museale wereld en de historische verenigingen in Gelderland. Deze organisatie heeft het Servicepunt Volkscultuur ontwikkeld. Dit servicepunt is opgericht voor informatie en advies voor de historische verenigingen, de streektaal- en folklore instellingen en de schutterijen. Al deze kleine organisaties, verenigingen en organisaties zijn door het servicepunt in beeld gebracht en er is onderzocht hoe deze kunnen worden gesteund. Hierbij is 'culturele biografie' het sleutelbegrip, waarbij aandacht is voor kleine geschiedenissen, sociale geschiedenissen, gebruiken, tradities en de rol van monumenten in de regio. Het verhaal van de omgeving komt meer centraal te staan; daarin speelt volkscultuur een belangrijke rol.

Een voorbeeld van zo'n project is *Dichter bij de Achterhoek*. In dit project is gewerkt vanuit de visie van de Ideeënfabriek. Landschappelijke kenmerken worden in beeld gebracht en culturele kenmerken worden zichtbaar gemaakt. Op deze wijze worden de kwaliteiten van de eigenheid van de omgeving kenbaar. Dat gebeurt vanuit historisch perspectief, waarbij het gaat om de vraag hoe die eigenheid is gevormd, wat de lokale tradities zijn en wat de typische elementen van volkscultuur. Het doel is de kennis hierover over te dragen via culturele projecten, zoals theatervoorstellingen, tentoonstellingen en digitale media. Deze kennis wordt verzameld door de historische en folkloreverenigingen, musea en vanuit lokale projecten. Voorbeeld is een historisch project in Groenlo. Daar zijn op eigen initiatief van de historische verenigingen overblijfselen van de Tachtigjarige Oorlog verzameld. Een ander voorbeeld is een historische themaweek in Ulf. Samen met het lokale cultuurhuis, de theaterverenigingen en de muziekschool is in de oude ijzergieterij de week van het ijzer georganiseerd. In de oude ijzerfabriek vinden gedurende een week verschillende culturele activiteiten plaats die refereren aan de geschiedenis van de fabriek. Dit historisch project is gecoördineerd door het Gelders Genootschap. Deze organisatie heeft als taak dit soort initiatieven in de Achterhoek op te sporen en onder te brengen in een regionaal netwerk. Het Servicepunt Volkscultuur ondersteunt het Gelders Genootschap en bewaakt het volkscultuurelement. Een vergelijkbaar initiatief is het project *Land van Maas en Waal*, een interactief online museum. Een medewerker van het servicepunt heeft alle historische en folkloreverenigingen, musea en andere maatschappelijke, historische en aan volkscultuur gerelateerde organisaties uit het culturele middenveld bijeengebracht en samen een culturele biografie ontwikkeld van de streek. Daarbij wordt een jaarlijks evenement georganiseerd. Hoe dat evenement eruit ziet moet nog worden uitgewerkt. In ieder geval staat de provinciale culturele biografie er centraal.

Een groot project is www.mijngelderland.nl. Op deze website is de Gelderse canon die is samengesteld door alle erfgoedinstellingen en musea digitaal ontsloten. Op de website is alle

informatie over de provincie terug te vinden. Het is een database op het gebied van Gelderse geschiedenis en daar wordt nu ook volkscultuur aan toegevoegd. Ook dit project wordt gesteund door het Servicepunt Volkscultuur. De ontwikkeling van deze website is het grootste project.

In 2009 is een festival *Streekcultuur* in de Achterhoek ontwikkeld. De eerste editie vindt het komende jaar plaats. In dit project is streekcultuur niet opgevat als gebruiken en tradities; het is meer gericht op kunst, popmuziek, cabaretiers en andere Achterhoekse kunstuitingen.

Daarbij wordt verwezen naar streekcultuur. Het is volkscultuur met een knipoog.

In 2010 komen er andere projecten die met andere organisaties worden ontwikkeld. Het is de bedoeling om elk jaar voor volkscultuur andere partners te zoeken, om nieuwe samenwerkingen tot stand te brengen en het veld van volkscultuur sterker te ontwikkelen.

Daarbij geldt het Servicepunt Volkscultuur als belangrijkste ondersteunende partner voor de provincie.

De kleinere gemeenten werken samen in regionale samenwerkingsverbanden. Dit heet het Cultuurpact. Het is een overlegorgaan voor cultuurambtenaren en eens in de zoveel tijd schuiven wethouders aan. Het doel is om regionaal cultuurbeleid af te stemmen en het lokale beleid te laten overstijgen. Hiervoor zijn matchingsgelden beschikbaar vanuit de provincie. Dit is dezelfde formule als bij het Fonds voor Cultuurparticipatie. De gemeenten mogen regionaal cultuurbeleid ontwikkelen op het gebied van volkscultuur, cultuureducatie, amateurkunst en toerisme. Voor dit beleid kunnen de kleinere gemeenten gelden aanvragen bij de provincie. Zo ontstaat er een drietraps-matching. Volkscultuur is geen expliciet thema, maar via het toerisme en de toenemende vraag naar regionale producten en kennis over lokale geschiedenissen, is steeds meer gemeentelijk beleid gericht op volkscultuur. Zo worden er fietsroutes ontwikkeld langs historische plekken en lokale musea. Dat is een vraag vanuit de gemeenten zelf. De provincie bemoeit zich daar inhoudelijk niet mee. Als het beleid maar gericht is op cultuur en de bovengemeentelijke belangen. Voor het Cultuurpact is door de provincie een cultuurcoördinator aangesteld. Deze reist door de provincie Gelderland en zoekt projecten en organisaties die bovengemeentelijk beleid ontwikkelen.

Een voorbeeld hiervan is het Rivierengebied. Door een aantal kleine gemeenten zijn plannen ontwikkeld voor een groot amateurkunstproject samen met historische verenigingen, waarbij de verhalen van mensen uit de regio als uitgangspunt worden genomen. In 2010 zal er een theaterfestival voor worden georganiseerd. Dat is nu nog in voorbereiding. Het eindproduct wordt verwacht in 2012. In dit project wordt volkscultuur en het verhaal van de regio zichtbaar gemaakt, waarbij de inwoners actief worden betrokken.

Het aanbod van erfgoededucatie op scholen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de regio groeit. Gemeenten hechten daar veel waarde aan. In deze educatieve projecten wordt het verhaal van een dorp of regio centraal gesteld. Hierbij wordt aangesloten bij de behoefte van jongeren zich te identificeren. Vanuit een (lokale) historische invalshoek worden er erfgoedprojecten ontwikkeld. Het gaat om concrete vragen vanuit de leefwereld van jongeren. Hoe leefde mijn opa? Waar woon ik? Wat deed de fabriek in ons dorp? Het

gaat om de geschiedenis van de eigen plek om leerlingen rechtstreeks te verbinden aan hun eigen wortels.

Opvallend is dat in het beleid voor cultuurparticipatie, dus ook op het gebied van volkscultuur, weinig samenwerking is met de grote gemeenten, zoals Arnhem, Nijmegen en Apeldoorn. Het provinciaal beleid richt zich op kleine projecten. De grotere gemeenten voeren eigen beleid. Viveen vindt het best jammer dat er mondjesmaat wordt samengewerkt. Het is kenmerkend voor de provincie Gelderland. Wat daarvoor precies de verklaring is, is moeilijk te zeggen. Het hoort bij het karakter van steden bij de Rivieren, Apeldoorn in het noorden en de kleinere gemeenten daartussen. Het is jammer omdat veel informatie en ervaring uitgewisseld zou kunnen worden ook op het gebied van volkscultuur. Aan de andere kant ontwikkelt het beleid zich nu ook goed en worden er veel nieuwe samenwerkingen met kleinere gemeenten en kleinere organisaties in de provincie tot stand gebracht met positieve resultaten als gevolg.

5.3.2. Zuid Holland

Voor de provincie Zuid-Holland is Linde Gispen als projectleider Cultuurparticipatie werkzaam bij het bureau Cultuur en Vrije tijd. Voor de provincie Zuid-Holland is volkscultuur een label voor al bestaand beleid. Op de provinciale beleidsagenda stonden al de thema's regionale identiteit en diversiteit om de eigenheid van de regio te benadrukken en te versterken (vanuit cultuurhistorisch perspectief) en meer accent te leggen op de eigenheid van verschillende doelgroepen. Het beleid waarin dit is vastgelegd is tegelijkertijd ontwikkeld met het beleid van het Fonds voor Cultuurparticipatie in 2008. De thema's 'regionale identiteit' en 'diversiteit' zijn ondergebracht in de programmalijs volkscultuur. De provincie verdeelt daarbij het budget voor volkscultuur over regionaal samenwerkende gemeenten (de gemeenten matchen gezamenlijk de middelen van rijk en provincie) en innovatieve projecten door provinciale instellingen op het gebied van cultuur.

De provincie geeft dus alleen een kader. De samenwerkende gemeenten leggen vervolgens zelf inhoudelijke accenten, waardoor er zeer diverse projecten ontstaan. Gispen vindt het belangrijk alleen aan te sturen op samenwerking en de inhoud niet al te veel te bepalen. Volgens haar komt dit soort projecten namelijk pas goed op gang en hebben ze pas effect als ze vanuit de eigen behoefte binnen de gemeente ontstaan. Het gaat om vraagstimulering, niet om vraagsturing.

De volkscultuurprojecten zijn in Zuid-Holland op te delen in 'doelgroepprojecten', die zijn gericht op de culturele diversiteit en achtergronden van inwoners en bevolkingsgroepen, en meer 'ruimtelijk georiënteerde projecten', die refereren aan onderscheidende kenmerken van een bepaalde streek of regio. Het gaat de provincie daarbij in de toekomst steeds meer om het stimuleren van projecten die uitgaan van de ruimtelijke kwaliteit van de provincie Zuid-Holland. Een goed voorbeeld van een dergelijk project is *Voorne in alle Staten*, waarbij de historische verdedigingslinie tussen Hellevoetsluis en Brielle als landschappelijk element het uitgangspunt vormt voor een cultureel meerjarenprogramma die de linie met haar

volksverhalen zichtbaar en beleefbaar maakt, gekoppeld aan de huidige tijd.

www.voornewiki.nl)

De provinciale instellingen hebben de taak als ondersteuning van de samenwerkende gemeenten te zorgen voor expertisedeling en innovatie. Zo ontwikkelt *Kunstgebouw* innovatieve productconcepten voor volkscultuur die door de regio's kunnen worden overgenomen. De gemeenten kunnen zelf invulling geven aan deze concepten en zodoende een project ontwikkelen dat is toegespitst op de eigen omgeving en haar inwoners. Het aanbod van de provinciale instellingen op het gebied van volkscultuur en cultuurparticipatie is opgenomen in een projectenwaaier voor de regio's, die in 2009 is ontwikkeld.

Tot slot laat de provincie onderzoek uitvoeren door het onderzoeksinstituut *Tympan* dat bezig is met een monitorsysteem cultuurparticipatie. Het gaat om zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek. De projecten volkscultuur brengen een bewustwordingsproces op gang, maar het blijft onduidelijk of dat komt door de implementatie van de term volkscultuur of door het beleidskader van de provincie dat richtlijnen biedt voor regionale identiteit en diversiteit. De definitiekwestie rond het begrip volkscultuur speelt in elk geval minder dan in andere provincies, volgens Gispen. Zelf heeft ze hier geen probleem ervaren; bij de provincie Zuid-Holland kon er vrij direct invulling aan worden gegeven.

5.3.3. Breda

Anne-Rienke Hendrikse is beleidsadviseur cultuur en sinds mei 2009 werkzaam bij de gemeente Breda. De afdeling cultuur bij de gemeente Breda valt onder de directie maatschappelijke ontwikkeling. De voorbereidingen voor de ontwikkeling van het werkplan voor het Fonds voor Cultuurparticipatie zijn gedaan door collega Clementine Simons. Er is geld toegevoegd aan de Cultuurfondsen van de gemeente Breda, dat wordt ingezet voor volkscultuur. Daarnaast is ervoor gekozen om in 2009 en 2010 samen te werken met de organisatie Cultuurbehoud Breda. Cultuurbehoud Breda dient hiertoe jaarlijks een subsidieaanvraag in. In de plannen wordt zoveel mogelijk samengewerkt met lokale partijen in Breda en de provincie. Er zijn plannen bedacht voor twee jaar. Een tweejarig frame zorgt voor overzicht en focust op de bestaande praktijk. Er wordt niet iets 'aparts' gecreëerd. Er wordt gebruik gemaakt van de cultuur in de stad Breda. Breda is de stad van beeldcultuur, zoals grafisch design, film en fotografie, en erfgoed. In de volkscultuurprojecten wordt zoveel mogelijk een relatie gelegd met deze culturele speerpunten.

De projecten zijn relatief klein van opzet. Natuurlijk kan er altijd meer worden bereikt, de ambitie is groot, maar in Breda vindt men het effectiever om klein te beginnen bij de mensen zelf en in te haken op de culturele uitingen van de inwoners van Breda. Vanuit de kern van de kleinschalige projecten zullen projecten in de toekomst uitgroeien tot (nog) breder gedragen projecten.

Cultuurbehoud Breda zet zich in voor het behoud van erfgoed in Breda en neemt sinds 2009 nu ook volkscultuur onder haar hoede. De organisatie is stevig verankerd in de culturele sector van Breda. In het Bredase beleid voor volkscultuur staat de identiteit van alle

Bredanaars centraal. Ter bevordering van de cultuurparticipatie zijn projecten bedacht met overstijgende thema's waarin verschillende inwoners van Breda zich herkennen. Een voorbeeld van zo'n project in 2009 is het *Bruidenproject*. Dit project gaat over rituelen en tradities rondom het huwelijk. Een aantal vrouwen vertelt vanuit hun eigen gebruiken en overtuigingen hun verhaal rondom het huwelijk in het kader van een performance. De performances zijn op diverse plekken in en buiten Breda gepresenteerd. Dit optreden is niet alleen bedoeld als representatie van de verschillende tradities en gebruiken rondom het huwelijk, maar is ook gericht op het verhaal van de bezoekers van de optredens. Er is veel interactie met het publiek. De optredens vinden plaats op verschillende locaties in wijken in buurthuizen en de Cultuurnacht van Breda. Cultuurbehoud Breda nodigt andere organisaties, bijvoorbeeld vrouwenorganisaties, uit om in dit project samen te werken.

Voor de gemeente Breda is volkscultuur een relatief nieuw beleidsterrein. De aandacht voor volkscultuur biedt mogelijkheden om mensen met verschillende culturele achtergronden hun eigen verhalen te laten vertellen. Hiermee kan meer aandacht worden besteed aan alle inwoners van Breda en niet aan één doelgroep. De introductie van de programmalijn volkscultuur leidt tot nieuwe praktijken en een ander gesprek, waaraan mensen kunnen deelnemen. Het zijn onderwerpen die bijna iedereen aanspreekt, waar veel mensen zich in herkennen. Cultuur biedt mogelijkheden voor persoonlijke ontwikkeling en het gevoel deel uit te maken van een groter geheel. Door cultuur wordt verbeelding gestimuleerd en dat brengt iets teweeg bij mensen. Het aanhaken bij de verhalen van mensen, is een vorm van erkenning en kan mensen meer betrekken bij hun eigen omgeving en stad. In 2010 is bijvoorbeeld een project rondom geboorte gestart. Verschillende rituelen bij geboorte zijn gefotografeerd door de Bredase fotografe Ingrid Bertens. Deze foto's worden tentoongesteld bij het Centrum voor Jeugd en Gezin in Breda en diverse andere plekken waar mensen met hun kinderen komen. Eén beeld vertelt meer dan vele woorden en toont het verhaal van mensen. Gewone mensen met alledaagse en onalledaagse verhalen. De foto's kunnen dan aanleiding zijn voor een gesprek.

Identiteit is een dynamisch begrip. Het gaat niet om de afbakening ervan, maar juist om het verschil in identiteit te erkennen. Er wonen veel verschillende mensen in Breda met uiteenlopende culturele achtergronden. Volkscultuur gaat uit van de cultuur van alle mensen en is gericht op overeenkomstige thema's. De overstijgende thema's waaromheen projecten zijn bedacht brengen verschillende mensen samen.

In 2009 zijn drie projecten uitgevoerd. Het eerste project is het eerder genoemde *Bruidenproject*. Dit project is omvangrijker gebleken dan gedacht. In eerste instantie was het ontwikkeld rondom vrouwendag in 2009, maar uiteindelijk is het uitgegroeid en maakt het deel uit van het VVV-programma in Breda en heeft *Libelle* er een lezersactie bij georganiseerd. Zo worden naast bewoners ook toeristen bereikt.

Het tweede project is het *Kruidenboek*, dat in 2009 is verschenen en de geschiedenis van kruiden die voorkomen in de kruidentuin van het Begijnhof in woord en beeld weergeeft. Ook zijn er workshops rondom het gebruik van kruiden. In deze workshops komt ook de relatie

met andere culturen aan de orde, waar de kruiden vandaan komen of waar ook dezelfde kruiden worden gebruikt. Dit project haakt in op de groeiende belangstelling voor natuur en de toegenomen aandacht voor de oorsprong van producten. Er is veel lokaal publiek op afgekomen en ook, via de VVV, toeristen.

Het derde project *Industrie & Arbeid* vond plaats in het weekend van Monumentendag en Expeditie Belcrum in september 2009. Daar stond het industriële erfgoed in Belcrum centraal. Dit gebied ligt achter het centraal station en wordt heringericht en biedt ruimte aan diverse culturele instellingen in Breda, zoals Podium Bloos, Tracks, KOP en Electron. Cultuurbehoud Breda heeft in samenwerking met een architectenbureau een project georganiseerd in de wijk gericht op oude werknemers van de fabriek en bewoners uit de wijk. Daarbij werd gebruik gemaakt van de 'Verhalismachine', een machine van de stichting *Verhalis* die het mogelijk maakt ter plekke beeldregistraties van de verhalen van oud werknemers en bewoners te maken. Het materiaal dat op deze manier wordt verzameld kan online worden gearchiveerd en toegankelijk gemaakt. Op deze manier wordt een stuk geschiedenis van de wijk vastgelegd.

In 2009 is aangesloten bij het 400-jarige bestaan van de betrekkingen tussen Nederland en New York met een project rondom Adriaen van der Donck uit Breda. Samen met de Militaire Academie, een aantal heemkundekringen en historische verenigingen zijn verschillende programma's ontwikkeld. In 2010 zal een project plaatsvinden in het kader van *Nassaudag* rondom belangrijke vrouwen uit het verleden van Breda. In 2010 wordt ook een fietsroute langs de Marken opengesteld.

Het nieuwe beleidsterrein volkscultuur ligt voor een deel open en de besteding van gelden is nog niet geheel uitgezet. Er wordt met opzet ruimte gelaten om in te springen op actualiteiten. Het is de bedoeling dat de mensen zelf vorm geven aan projecten en dat er gebruik wordt gemaakt van de input van bewoners. Het beleid voor volkscultuur en het aantal ontwikkelde projecten groeit met de deelname van mensen. Een goed voorbeeld hiervan is *Nassaudag*. Mensen kunnen zelf personen voordragen voor het thema 'stoere vrouwen', vrouwen die van grote historische betekenis zijn geweest voor Breda. Volkscultuur is van mensen en wordt ontwikkeld door en voor mensen. Hun identiteit staat centraal. Op deze manier wordt aandacht besteed aan verschillende vormen van cultuur van inwoners van Breda die samen een stad en gemeenschap vormen.

5.3.4. *Den Bosch*

Hanneke Matthijssen is intendant cultuurparticipatie bij de gemeenten Den Bosch. Zij is door de gemeente ingehuurd om projecten te ontwikkelen die de cultuurparticipatie in Den Bosch bevorderen. Om de cultuurparticipatie te vergroten is direct contact met de inwoners van Den Bosch belangrijk. Om mensen te bereiken en te luisteren naar de ideeën van burgers rijdt Hanneke Matthijssen met een caravan door de wijken van Den Bosch. Matthijssen luistert naar de vraag van mensen en zoekt dan een verbinding met kunst. Ze wil jonge creatieve mensen verbinden aan de 'burgerinitiatieven' en van daaruit producten ontwikkelen. Het is

dan afhankelijk van de relatie tussen de jonge professionals en de inwoners wat voor product tot stand komt, waarbij het proces van de artistieke productie net zo van belang is als het artistieke eindproduct.

Een voorbeeld van zo'n product is het project *3 x 80*. Door een jonge theatermaker, die een bijzondere band heeft met ouderen, zijn drie levensverhalen van ouderen op de planken gezet. Hij is naar het bejaardentehuis *Antoniegaarde* gegaan om daar te luisteren naar de verhalen van ouderen. Van alle verhalen heeft hij er drie vertaald naar een theatervoorstelling die plaatsvond in het Claratheater en het Azijntheater. De ouderen speelden zelf mee in de voorstelling. Eén van de drie verhalen gaat over een mevrouw die vroeger in het klooster heeft gezeten. De locatie Claratheater, een voormalig klooster, bleek geschikt voor dit levensverhaal. Op deze manier is een persoonlijk verhaal verbonden aan een stuk geschiedenis van Den Bosch. Vanwege het persoonlijke karakter herkennen de toeschouwers zich in dit verhaal. De voorstelling gaat over oud zijn en ouder worden. Het advies van de vrouw aan jonge mensen was om niet te wachten, maar dromen na te jagen. Het publiek was zeer gemengd en bestond zowel uit jonge mensen als ouderen. Er waren mensen uit de omgeving, uit de buurt en uit het bejaardentehuis. Alle voorstellingen waren uitverkocht. Matthijssen heeft aangestuurd op samenwerking met de ouderenzorg en de gemeente. Geld uit de ouderenzorg is gecombineerd met geld voor volkscultuur. Op deze manier zijn er nieuwe verbindingen gelegd, waarbij een breed publiek is aangetrokken.

Theater is hier ingezet als communicatiemiddel en sociaal bindmiddel

Matthijssen heeft met haar caravan ook de sociale werkplaats in Den Bosch bezocht. Daar kwam ze in contact met Jules Visma, een autistische jongen. Hij vouwt kartonnen doosjes voor mobiele telefoons. Van dezelfde doosjes maakt hij ook kunstwerken. Zo heeft hij het oude station in Den Bosch nagebouwd. Het is een werk van ongeveer twee bij twee meter waar hij vier jaar aan heeft gewerkt. Hij wil het graag exposeren, maar dat lukte hem niet. Matthijssen kreeg tegelijkertijd de vraag om iets te doen in het verzorgingstehuis in de wijk Harendonckrijs. Ze heeft het kunstwerk van Visma laten overbrengen naar het verzorgingstehuis waar het nu staat geëxposeerd. Het balletje is gaan rollen. Visma werkt nu aan een tweede project, namelijk het nabouwen van de Leonardus Kerk. Daar is hij nu al drie en een half jaar mee bezig. Dat gaat ook worden geëxposeerd, dit keer in de Openbare Bibliotheek van Den Bosch. Er wordt een interview gehouden met Visma en deze film wordt onder andere getoond op de Brede Bossche School tijdens een van de cultuurlessen. Op deze manier wordt er iets verteld over oude gebouwen in Den Bosch en over de kunstenaar Visma.

Een ander project loopt in de straat Eerste Rijnstredreef. Naar aanleiding van een gesprek met een mevrouw die Matthijssen ontmoette bij de enige supermarkt in de buurt, is er een project ontstaan over de straatnamen in de wijk. De vrouw verwees Matthijssen door naar een andere buurtbewoner die veel meer kon vertellen over de geschiedenis van de wijk. Via via is er een groepje buurtbewoners bijeengekomen om na te denken over de eentonige straatnamen. Vervolgens heeft Matthijssen twee kunstenaars gevraagd mee te denken over

de wijk. Een van de irritaties die naar voren kwam tijdens de bijeenkomst was geluidsoverlast van verkeer. Het idee is ontstaan om hier iets mee te doen. Er wordt een decibellenmeter opgehangen om het geluid van autoverkeer te meten. Dat wat gemeten is wordt vertaald naar vogelgeluid. Een van de bewoners, een architect, was bereid om de sensor te monteren. De sensor en het vogelengezang worden vormgegeven door de kunstenaars. Op deze manier probeert Matthijssen zaken die spelen in buurten te vertalen naar kunstprojecten. Dit lijkt op community art. Kenmerkend voor deze projecten is dat ze beginnen met de verhalen van mensen. De kunstenaar wordt erbij gehaald om te inspireren en te helpen bij de vormgeving van creatieve ideeën.

Sommige mensen zijn in het begin onzeker en negatief. Matthijssen knoopt gesprekken aan en gaat al pratende op zoek naar behoeftes van bewoners. In gesprek met een mevrouw, die graag breit, is zo het idee ontstaan iets met de speeltuinen in de buurt te doen. Samen met drie kunstenaars is het plan ontwikkeld om een speeltuin in de buurt aan te kleden met borduurwerk en breisels. Ook wordt er een route uitgestippeld van de speeltuin naar het centrum van Den Bosch, versierd met breisels. Zo kan er bijvoorbeeld een lantaarnpaal worden versierd met een gebreide lampenkap. Per seizoen kan van thema worden gewisseld. Het versieren van de route wordt door verschillende mensen gedaan. Door ouderen uit de buurt, een vrouwengroep en kinderen van de basisschool. Aan de 'breiprojecten' kunnen verschillende educatieve programma's worden verbonden, bijvoorbeeld projecten over duurzaamheid. Dit idee is mede tot stand gekomen door twee jongens van de Hogeschool van Arnhem die in opdracht van een projectmanager bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit bezig waren om duurzame projecten in Den Bosch op te zetten. Zij hebben het idee voor een duurzame route naar de speeltuinen in de wijken voorgesteld, maar de projectmanager was niet zo enthousiast. Het is soms lastig nieuwe dwarsverbanden te leggen, terwijl er toch gemeenschappelijk belangen zijn, zoals in dit geval het opknappen van de stad en het bevorderen van duurzaamheid. Er is een verbinding, maar de samenwerkingen lopen soms moeizaam.

Door nieuwe verbanden te leggen, ontstaan er hele diverse projecten. Er wordt ook veel samengewerkt met welzijnsorganisaties in Den Bosch. Veel vragen die worden voorgelegd bij de welzijnsorganisaties worden doorgestuurd naar Matthijssen. Vaak wordt zij dan uitgenodigd door een wijkmanager van de gemeente. Sommige wijkmanagers weten weinig van kunst en cultuur. Als de mensen iets willen, vraagt zo'n wijkmanager aan Matthijssen advies. Zo was er een voorstel van wijkbewoners voor een buurtpicknick voor alle families in de wijk Zuid. In eerste instantie werd er gedacht aan luchtkussens en poffertjes, maar dat kan ook anders. Nu is er het idee om een eetbaar kunstwerk te maken. Matthijssen zoekt nog een kunstenaar om dit te vervaardigen.

Met de caravan creëert Matthijssen een creatieve ontmoetingsplek waarin iedere inwoner van Den Bosch kan plaatsnemen om ideeën uit te werken en de creativiteit van mensen wordt gestimuleerd. Matthijssen stuurt aan op samenwerkingen en de ontwikkeling van nieuwe dwarsverbanden, waarin ideeën samenkomen en verschillende mensen elkaar ontmoeten.

5.3.5 Den Haag

Diane Scheenstra is werkzaam bij de afdeling Cultuur van de gemeente Den Haag en is beleidsmedewerker cultuureducatie en projectleider van de Regeling Cultuurparticipatie. Haar collega Thimo de Nijs is verantwoordelijk voor het beleid op het gebied van 'wijkcultuur, amateurkunst en participatie'. Scheenstra heeft volkscultuur als beleidsterrein voor haar rekening genomen. Er vindt veel overleg plaats tussen beide collega's, maar Scheenstra is de eindverantwoordelijke voor het beleid op dit terrein. Zij voert het woord in dit interview.

In eerste instantie was het lastig invulling te geven aan volkscultuur. De problematiek van de grote stad is niet te vergelijken met de voorbeeldprojecten in de voorbeeldsteden waar het Nederlands Centrum voor Volkscultuur mee kwam. Als beleidsmedewerker is ze zich eerst gaan verdiepen in volkscultuur, maar gebrek aan tijd maakte dat niet gemakkelijk. In eerste instantie is in de aanvraag naar het fonds vooral de focus gelegd op erfgoed. Verder is het beleid open gelaten, omdat het een nieuw terrein is.

Gedurende het jaar 2009 is er ingelezen op het onderwerp om na te denken over de programmalijn volkscultuur. Vervolgens heeft ze geformuleerd wat ze wil. Met deze ideeën zijn er toen gesprekken gevoerd met potentiële partners uit het culturele veld. Hieruit zijn een aantal projecten ontwikkeld voor volkscultuur.

Scheenstra heeft gesprekken gevoerd met onder andere Culturalis, Kosmopolis, Haags Popcentrum en de R.G. Ruysstichting. Na twee gesprekken met de instellingen koos ze voor Kosmopolis als grote partner voor volkscultuur. In samenwerking met de gemeente gaat deze instelling projecten voor volkscultuur ontwikkelen. Er is speling in het budget, dus andere instellingen kunnen voorstellen blijven doen voor volkscultuurprojecten. Kosmopolis krijgt voor een eerste project een budget ter beschikking van 80.000 euro. De projecten hebben een community-art-achtige inslag. In een stad als Den Haag werkt folklore niet. Waar Scheenstra steeds op hamert is dat mensen er iets aan moeten hebben. Je kunt wel een leuk project bedenken, maar het gaat erom dat mensen worden geraakt via kunst, zodat ze daarmee verder willen en er een natraject ontstaat. Daarom is gekozen voor community art. 'In mijn definitie ervan is er altijd een professionele maker bij betrokken, zodat er een kwalitatief goede ervaring ontstaat voor mensen.'

In 2005 is via het Actieplan Cultuurbereik gekozen voor intensivering van beleid in vier stadsdelen. In deze wijken zijn cultuurankers gekomen die een buurtfunctie hebben. Op de cultuurankers zitten professionals, maar ook combinatiefunctionarissen. Dit zijn mensen die voor de helft in het onderwijs werken en voor de helft in de cultuur- of sportsector. Kosmopolis werkt samen met de cultuurankers en de professionals.

In 2009 heeft Kosmopolis van de gemeente Den Haag opdracht gekregen voor één project in 2010. Dit is het project *Theater aan huis* en zal plaatsvinden in stadsdeel Escamp. Met theatermakers wordt een voorstelling gemaakt in verschillende huiskamers. Deze losse voorstellingen worden gefilmd en tot één film gemonteerd. Dit project is eind 2009 gestart. In mei 2010 wordt de film afgerond en zal op locatie van de cultuurankers worden vertoond.

Door te kiezen voor bestaande instellingen heb je meer kans dat volkscultuur iets gaat worden dat een structureel plekje krijgt. Dan ontstaat er een combinatie van beleidsinstrumenten en subsidiestromen. Het voordeel van deze combinatie met de cultuurankers en Kosmopolis is dat zij structureel gefinancierd worden vanuit het Kunstenplan en dat het geld dat vrij is gekomen voor de Regeling Cultuurparticipatie rechtstreeks en volledig wordt besteed aan projecten.

Een ander project is in samenwerking met de R.G. Ruysstichting. Zij organiseerden al jaren het *Zwingfestival* in het Zuiderpark in Escamp. Mensen met een ooievaarspas kunnen gratis naar binnen. Andere mensen betalen 5 euro. Het is een festival voor het volkslied. Er komen zowel grote als kleine namen. Vorig jaar is het *Milanfestival* gaan samenwerken met het *Zwingfestival*. Met het budget voor volkscultuur is hieraan een voor- en natraject gekoppeld om meer mensen te bereiken, zodat ze zelf actief gaan zingen. Ook dit gebeurt in samenwerking met de cultuurankers. Vooraf aan het festival worden in de wijken workshops aan mensen aangeboden om te zingen. Ieder jaar staat er een land centraal. In de workshop gaat men aan de slag met dit thema met dans, muziek en zang. In de workshops worden tien mensen gekozen die via een talentenopleiding worden voorbereid op het optreden op het festival. Na dit optreden kunnen deze tien mensen een extra workshop gaan volgen. *Het Koorenhuis* (Centrum voor Amateurkunst) probeert tijdens deze voor- en natrajecten mensen te bereiken voor amateurzang en andere cursussen. Het cultuuranker Escamp en *Het Koorenhuis* zitten samen in een gebouw en dat levert veel samenwerking op.

Het grootste budget is vrijgemaakt voor *urban* cultuur. Met het geld van volkscultuur worden *urban* initiatieven ondersteund. Dit is door het Fonds voor Cultuurparticipatie in eerste instantie afgewezen. Het plan voldoet aan de criteria, maar als opmerking is meegegeven dat de *urban* projecten beter passen beter bij amateurkunst, want de projecten gaan minder over traditionele uitingen. Na toelichting zijn de plannen alsnog goedgekeurd. Deze kritiek was in de beginfase, wellicht dat er nu anders wordt gedacht over de inhoud van volkscultuur.

Urban is een hedendaagse uiting van identiteit van een nieuwe generatie. Dat sluit aan bij de definitie van volkscultuur en daarom is Scheenstra ook verder gegaan met het financieren van initiatieven op dit gebied.

Een voorbeeld van een samenwerking op het gebied van *urban* cultuur is het project *The road to Parkpop*. Parkpop valt onder de Popnota die is ondergebracht bij het beleidsterrein Popmuziek. Sinds 2008 is er op Parkpop een derde podium bijgekomen voor nieuwe muziekstromingen. Dat is op dit moment *urban*, maar over vijf jaar kan dat iets anders zijn. *The Road to Parkpop* is een talentontwikkelingstraject waarmee jonge talenten een optreden kunnen winnen op Parkpop op het derde podium. Met onder andere geld uit de volkscultuurregeling is dit project gefinancierd. In de periode tussen de talentenjacht en het optreden krijgen de winnaars workshops ter voorbereiding op het podium. Daarna volgt een heel jaar een verdiepingstraject met studio-opnames, radio én andere optredens. Stichting Parkpop zoekt in dat jaar een andere act voor de winnaars om samen op te treden op het

volgende Parkpop. Zo ontstaan er nieuwe dwarsverbanden en worden experimentele combinaties gestimuleerd.

Alle projecten zijn eenjarig. Na één jaar volgt de evaluatie en komt er een beslismoment voor subsidiering. Veel projecten worden echter gecontinueerd, zo is er nu al vijf jaar geïnvesteerd in de infrastructuur van de cultuurankers. Het kost veel tijd om deze te verankeren. Daarvoor is een lange adem nodig. Dat is het lastige van beleid maken. Als beleidsmaker ben je steeds afhankelijk van budget, politieke koersveranderingen en andere omstandigheden. De volkscultuurgelden lopen tot 2012. Het is afwachten wat er gaat gebeuren nu er bezuinigingen aan komen.

Er wordt nog een andere stichting ondersteund met volkscultuurgelden, namelijk het Haags Hiphopcentrum. De stichting is opgericht door dj's en breakdancers. Zij gaven eerst workshops overal in Den Haag en nu hebben ze een vaste plek. Ze bieden cursussen aan, zoals *breakdancen*, maar ze zijn ook bezig met *lifestyle*. Het gaat om respect voor elkaar, voor elkaars identiteit en *roots*. Het centrum trekt een gevarieerd publiek aan, maar over het algemeen jongeren. Deze jongeren komen uit alle lagen van de bevolking en uit alle windstreken van Den Haag. De jongeren representeren de diversiteit in de samenleving. *Urban* overstijgt de grenzen van afkomst en inkomen en is voor iedereen toegankelijk die zich interesseert voor *rap*, *graffiti*, *breakdance* en *turntablism*, de vier elementen van hiphop. Aan het Haags Historisch Museum is een subsidie verstrekt uit het volkscultuurbudget voor een erfgoedproject genaamd *Mijn Den Haag*. Welzijns- en bewonersorganisaties brengen groepen mensen in contact met het museum. Het gaat dan om bijvoorbeeld Turkse vrouwen, ouderen of groepen kinderen. Tijdens een rondleiding wordt uitgelegd hoe een museum werkt, zoals collectievorming, en daarna volgen er vier workshops. Hierin staat centraal wat belangrijk is voor deze groepen, wat associëren zij met Den Haag? Uiteindelijk kiezen deelnemers een persoonlijk voorwerp dat wordt toegevoegd aan de Haagse collectie van hedendaags materieel erfgoed. In de volgende jaren zal voor wat betreft volkscultuur erfgoed meer naar de achtergrond verdwijnen en gaat er meer aandacht naar community art en *urban* projecten.

5.3.6 Emmen

In 2008 is er na twaalf jaar weer een cultuurnota vastgesteld in de gemeente Emmen. In hetzelfde jaar is ook het werkplan voor het Fonds voor Cultuurparticipatie opgesteld. Deze twee documenten zijn ontwikkeld door de afdeling Beleidsvoorbereiding en ondergebracht bij de afdeling Sociale Economische Ontwikkeling die verantwoordelijk is voor de uitvoering van dit beleid. Pieter Teekens is werkzaam bij deze afdeling als beleidsadviseur Cultuur en onder andere verantwoordelijk voor de subsidieaanvragen voor volkscultuur.

In het afgelopen jaar heeft de gemeente Emmen in samenwerking met *Drents Plateau* het Netwerk Erfgoed ontwikkeld. *Drents Plateau* is een overkoepelende organisatie die zich inzet voor het behoud van erfgoed in Drenthe. Samen met de gemeente Emmen werken ze aan de ontwikkeling van de infrastructuur van dit netwerk waar ongeveer 70 erfgoedorganisaties deel

van uitmaken. Dit zijn veelal vrijwilligersverenigingen. Per jaar organiseert het Drents Plateau twee bijeenkomsten voor iedereen die zich heeft aangesloten bij het netwerk. Deze bijeenkomsten zijn bedoeld om mensen kennis met elkaar te laten maken en *best practices* te delen. Ook wordt er voorlichting gegeven over subsidies. In 2009 zijn er twee bijeenkomsten geweest. De opkomst was hoog. Van de circa 70 organisaties zijn er beide keren ongeveer 50 organisaties aanwezig geweest.

In 2008 zijn acht aanvragen voor volkscultuurprojecten gehonoreerd. Het eerste project is het streektaalfestival *!REUR!* dat in 2010 is uitgevoerd. Op dit festival staan de Nedersaksische talen centraal. Dichters en liedjesschrijvers dichten en zingen in eigen dialect. Het festival heeft veel bezoekers aangetrokken. Een ander aanvraag die is gehonoreerd is de publicatie van een boek ter viering van het zestigjarige jubileum van de openbare bibliotheek in de gemeente Emmen. Een derde project dat is gesubsidieerd is het *Schrieversportret*. In dit project worden Drentse schrijvers geportretteerd in de vorm van een film die op DVD wordt uitgebracht en wordt uitgedeeld op basisscholen, bibliotheken en op cursussen voor amateurs. Verder zijn er twee culturele wandelingen gefinancierd. Tijdens deze cultuurwandelingen lieten dichters, muzikanten en vrijwilligers van verschillende erfgoedorganisaties wandelaars kennis maken met de omgeving. Een andere aanvrager van subsidiegelden voor volkscultuur is de Praktijkschool van Emmen die zijn leerlingen meer cultuureducatie wil aanbieden. De school wil ook aandacht besteden aan het Drentse erfgoed. De zevende aanvraag die is gehonoreerd is de viering van een jubileum van één van de kleine dorpen in de gemeente Emmen. Als laatste is een documentairedag gesubsidieerd. Deze aanvragen zijn projectmatig en genereren nieuwe samenwerkingsverbanden tussen verschillende (erfgoed)organisaties. Overige aanvragen voor amateurkunst die meer structureel zijn, worden gefinancierd met cultuurgelden van de afdeling Maatschappelijke Zaken & Zorg. Cultuureducatie wordt gesubsidieerd vanuit het Fonds voor Cultuurparticipatie via de pijler cultuureducatie. Er vindt veel overleg plaats tussen de afdeling Sociaal Economische Ontwikkeling en Maatschappelijke Zaken & Zorg.

In Emmen zijn al community art-projecten uitgevoerd, zoals het kookproject *Aan tafel* en een fotografieproject waarbij jonge en oude mensen elkaar gingen fotograferen. In de toekomst wil men dit soort projecten vanuit volkscultuurgelden steunen. Nu vallen deze projecten onder *Emmen Revisited* en worden ze vanuit welzijn geïnitieerd. Voorlopig gaat de aandacht uit naar het ontwikkelen van Netwerk Erfgoed en een netwerk voor amateurkunst. Wat nu vooral belangrijk is in het volkscultuurbeleid van Emmen is de bewustwording van de eigen culturele activiteiten van alle organisaties en verenigingen en het stimuleren van samenwerkingen in het veld om de versnippering tegen te gaan. Hopelijk ontstaat daardoor een levendige culturele dynamiek waarin kennis wordt gedeeld, gezamenlijke belangen worden behartigd en de lokale cultuur van Emmen een nieuwe impuls krijgt en zich duurzame overkoepelende erfgoedprojecten ontwikkelen.

5.3.7. Haarlemmermeer

Jorgen Karskens is beleidsmedewerker Cultuur in de gemeente Haarlemmermeer. In eerste instantie was het voor Karskens onduidelijk wat volkscultuur inhoudt. Daarom heeft hij dit terrein zo open mogelijk gelaten om te kijken wat er vanuit de gemeente naar voren komt en welke projecten er worden bedacht door de instellingen. Hij is begonnen met een uitnodiging te sturen aan zoveel mogelijk organisaties. Ook op het terrein van zorg en sport in de hoop op interessante dwarsverbanden met het culturele veld. Helaas kwam daarop geen respons. Vervolgens heeft Karskens gericht brieven verstuurd naar instellingen waarvan hij dacht dat deze iets met amateurverenigingen en volkscultuur te maken hebben. Dat lukte beter. In de planning voor 2009 staat dat er tenminste vier projecten op het gebied van volkscultuur worden gerealiseerd. In 2009 zijn dit zeven projecten geworden, waarvan twee meerjarig. Een klein gedeelte van het budget is niet opgegaan. Er waren 9 aanvragen. Twee projecten waarvoor in 2009 subsidies zijn aangevraagd worden pas in 2010 uitgevoerd. De plannen van aanpak voor de projecten wisselden van kwaliteit en niveau van detaillering. Het niveauverschil is niet alleen te verklaren doordat naast professionele instellingen ook amateurverenigingen aanvragen deden. Het blijkt ook dat nieuwe projecten in de praktijk uit moeten kristalliseren. Op dit moment is het eerst en vooral een zoektocht naar de praktijken van de Haarlemmerse volkscultuur. De rol van de gemeente is in eerste instantie sturen op aandacht voor volkscultuur. In een later stadium zal de gemeente bekijken waar het mogelijk is grotere verbanden aan te brengen. De inhoud van de plannen wordt binnen de randvoorwaarden van de subsidieverdeelregel voor een belangrijk gedeelte bepaald door de aanvragers.

Een van de eerste projecten dat 'volkscultuursubsidie' ontving is het project *MoNument*. Rondom verschillende monumenten in Haarlemmermeer worden samen met amateurverenigingen culturele activiteiten georganiseerd, zoals bijvoorbeeld een theatervoorstelling of het optreden van een koor bij een monument. Verder gingen de lokale historische vereniging *Meerhistorie*, de bibliotheek en het Historisch Museum Haarlemmermeer een samenwerkingsverband aan om de historische archieven digitaal te ontsluiten. Dit is een tweejarig project. Eind 2011 moet het Historisch Informatie Punt fysiek via de bibliotheek en digitaal via het web voor alle inwoners toegankelijk zijn. Twee andere projecten vonden in 2009 in Zwaanshoek plaats. *Zwaanshoek in Verhalen* was een project gericht op ouderen. In aansluiting daarop werd een verhalenfestival voor kinderen, volwassenen en docenten van basisscholen georganiseerd. Het doel van *Zwaanshoek in Verhalen* is om de geschiedenis al vertellend levend te houden. Tijdens 10 dagdelen wisselden ouderen verhalen over hun dorp met elkaar uit. De gesprekken van de ouderen zijn gepubliceerd in een verhalenbundel op 27 maart 2010. Het verhalenfestival vond plaats in het dorpshuis. Gedurende drie dagen in de herfstvakantie kwamen professionele verhalenvertellers in totaal 14 verhalen vertellen voor kinderen en volwassenen. In totaal waren er 250 bezoekers. Ook werden er *Masterclasses* voor docenten van basisscholen georganiseerd. Helaas waren deze geen succes. Niemand kwam opdagen. Waarschijnlijk

komt dit door het tijdstip (zaterdag) en te ongerichte communicatie. Een ander punt van kritiek is dat het project weinig raakvlakken had met specifiek de Haarlemmermeerse volkscultuur. In een evaluatiegesprek gaf de gemeente aan dat de volgende keer meer lokale verhalen verteld moeten worden. Het verhalenfestival heeft geen aanvraag voor 2010 ingediend, mogelijk in 2011 wel. Verder is er een lokaal jazzfestival gesubsidieerd. Dit festival werd eerst met de gelden van het Actieplan Cultuurbereik gefinancierd. In 2009 is het gefinancierd vanuit de Regeling Cultuurparticipatie, via de gereserveerde gelden voor volkscultuur. Deze aanvraag is bij wijze van overgangsregeling gehonoreerd.

De doelstelling voor 2009 dat er minimaal acht instellingen met elkaar samenwerken waarbij drie wijken en/of kleine kernen zijn betrokken, is gehaald. Daarbij had Karskens de ambitie om ook gezinnen met lage inkomens te bereiken. Hij weet niet of dit doel is gehaald, omdat het niet meetbaar is. Bij een volgend plan zou hij dit doel niet meer zo snel opnemen en beter kijken naar de meetbaarheid van doelstellingen. Spreiding over kleine kernen is wel meetbaar. In de kleine kernen vinden nu activiteiten plaats die eerst niet plaatsvonden. Het nieuwe beleidsterrein heeft dus nieuwe praktijken gegenereerd, maar of volkscultuur daarvoor een geschikte term is blijft de vraag. Het is een lastige kwestie, want er zijn hele leuke initiatieven ontstaan en er is toch een kader nodig. De term is lastig, omdat sommige praktijken die het heeft gegenereerd op de grens vallen van welzijnswerk, zoals het verhalenproject met ouderen. In dit geval werd er, na aandringen door de gemeente, een boekje bij uitgegeven zodat de lokale verhalen ook buiten de beslotenheid van het project bekend kunnen worden. Maar de hoofdfunctie is om mensen uit hun isolatie te halen en dat is meer een welzijnsdoelstelling.

De projecten waarvoor instellingen aanvragen indienen voor volkscultuur hebben een verschillende focus. Er zijn nu andere projecten, die niet historisch of educatief zijn, maar ook gericht zijn op het heden en de alledaagse gewoonten. Een voorbeeld van zo'n project is een theaterfestival dat in 2010 wordt georganiseerd. Het zijn eenakters over gebruiken. De voorstelling gaat over hedendaagse dingen. Het is niet alleen maar historisch. Dit voldoet aan de omschrijving van volkscultuur. Voor dit project zou de term erfgoed niet geschikt zijn. Dat staat meer in verband met geschiedenis en monumenten. Eigenlijk is Karskens verbaasd over de leuke dingen die het afgelopen jaar tot stand zijn gekomen.

In 2010 wordt een filmproject in Badhoevedorp gerealiseerd. De dorpsraad heeft voorgesteld een film te maken over de dagelijkse cultuur van Badhoevedorp als vervolg op een film hierover vijftig jaar geleden. Pier K is van plan om in samenwerking met een lokale kunstenaar voor 2011 een vervolg te geven aan het landelijk ontwikkelde -project 'Allerzielen' van Ida van der Lee is bedacht. Dit gaat over het herdenken op begraafplaatsen op 1 november. Pier K en de kunstenaar willen op deze dag bijzondere culturele evenementen op een of meerdere begraafplaatsen organiseren. Het plan moet nog verder worden uitgewerkt. Op dit moment ontbreekt de inzet van amateurkunstenaars en de link met de Haarlemmermeerse situatie. Zijn er bijvoorbeeld afwijkende lokale gebruiken in Haarlemmermeer? Is er een verbinding te maken met verhalen van (historische) personen die

op de begraafplaatsen begraven liggen? Dit soort community art-projecten kunnen via de programmatische volkscultuur lopen, maar ook via geld voor beeldende kunst. Er is toch een verschil tussen 'kunstprojecten' en 'volkscultuurprojecten', want de laatste komen meer vanuit de samenleving zelf, zoals de dorpsraad en vrijwilligers. Een ander verschil met community art is dat in de kunst het initiatief afkomstig is van de professionals. Dat is niet negatief, maar het is een andere kwaliteit. Daardoor ontstaat er een net andere soort praktijk.

Positief aan de tot nu toe georganiseerde volkscultuurprojecten is dat er soms interessante samenwerkingen tot stand komen. Zoals met het verhalenfestival in Zwaanshoek. Door het gezamenlijke belang gingen de mensen van het dorps huis en het Centrum voor educatie De Hoek, na twintig jaar tegenover elkaar te hebben gezeten, nu pas samenwerken. Karskens heeft nog geen idee over de verankering. Is de programmatische volkscultuur een opstart? De realiteit leert dat als het geld weg is, een groot gedeelte van de activiteiten weer weggaat. Het Historisch Informatie Punt is een van de projecten die wel van verankering verzekerd is. Om duurzame en diverse praktijken te verankeren is niet alleen tijd nodig, maar uiteindelijk toch ook geld.

5.4. Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur heeft de afgelopen maanden ook een onderzoek verricht waarbij voor het thema volkscultuur de plannen zijn geanalyseerd en diverse gemeenteambtenaren zijn geïnterviewd. De achtergrond van het onderzoek is dat het centrum wil onderzoeken waar de knelpunten liggen bij beleid rondom volkscultuur en cultuurparticipatie om inzicht te krijgen in waar het centrum de provincies en gemeenten nog kan ondersteunen of aansturen. Het onderzoek is nog niet afgerond, maar volgens directeur Ineke Strouken is er al wel een eerste indruk.

Allereerst is het opgevallen dat niet alle provincies en gemeenten de volkscultuur noemen in hun beleidsplannen. Provincies als Friesland, Utrecht, Flevoland en gemeenten als Groningen, Emmen, Nijmegen, Westland en Rotterdam laten de volkscultuur vrijwel ongenoemd, en ontwikkelen dus, volgens Ineke Strouken, nog geen beleid op dit terrein. Dit noemt zij een gemiste kans. Sommige gemeenten spitsen de cultuurparticipatie vooral toe op de amateurkunst, waarschijnlijk omdat zij daar vanuit het Actieplan Cultuurbereik reeds ervaring mee hadden.

Teleurstellend vindt Ineke Strouken het voorbeeld van Den Bosch dat volgens haar niet weet wat de gemeente met het onderwerp aanmoet. Eerst gaf men de plaatselijke amateurkunstinstituten opdracht om iets met volkscultuur te verzinnen. Daar kwam niets uit. Vervolgens werd een intendant aangesteld, die zich vooral met amateurkunst bezighoudt en als voornaamste doelstelling heeft om amateurkunstenaars in aanraking te brengen met professionele kunstenaars, die gebruikt worden om de amateurkunstenaars te professionaliseren. Het wachten is nog steeds op de plannen van de intendant.

Ook in een stad als Amersfoort draait alles om de amateurkunst. Amersfoort is ook op een andere manier illustratief, omdat het via community art-projecten geld wil investeren in probleemwijken, waarbij kunstenaars de wijk in trekken om met de bevolking in contact te komen. Resultaat is dan vaak een theatervoorstelling, waarin de professionele kunstenaars de ervaringen van de bewoners hebben verwerkt. Sommige gemeenten constateren dat aan deze werkwijze een risico verbonden is, omdat community art-kunstenaars teveel zichzelf als uitgangspunt nemen en te weinig contact leggen met de wijk. Amersfoort stelt daarom als voorwaarde dat de kunstenaars uit de stad zelf afkomstig moeten zijn en dus voeling met de wijk moeten hebben. En ze mogen het er niet bij laten slechts twee weken in de wijk te vertoeven, zoals soms wel eens gebeurt. Ze moeten er echt langdurig verblijven.

Een ander probleem is het resultaat. Het NCV constateert dat veel gemeenten nog niet tevreden zijn als het resultaat slechts een eenmalige voorstelling is van een kunstenaar of van een toneelstuk. Het gaat er om dat de dingen die uit de wijk komen opborrelen, bijvoorbeeld in de vorm van verhalen die verzameld zijn, een duurzame plek krijgen. Een optie die genoemd wordt is samenwerking met erfgoedinstellingen, bijvoorbeeld in de vorm van het plaatselijke wijkmuseum, waar de verhalen een duurzame plek kunnen krijgen. In aansluiting hierop kan worden gezegd dat veel gemeenten inmiddels een fonds hebben, waar plaatselijke instellingen een subsidieaanvraag kunnen indienen. Maar niet bij alle fondsen kunnen volkscultuurprojecten worden ingediend. De provincies Flevoland en Utrecht laten de volkscultuur ongenoemd. In Arnhem mogen alleen amateurkunstprojecten worden ingediend, zo ook in Nijmegen (en dan nog slechts op het terrein van de popmuziek/wereldmuziek en van de literatuur/poëzie). In andere provinciale of gemeentelijke fondsen wordt de volkscultuur weer wel genoemd (het BEPP fonds van de provincie Groningen, het fonds van de provincie Zeeland en van de gemeente Haarlemmermeer).

Als positief voorbeeld noemt Strouken de gemeente Helmond. Helmond is een kleine gemeente. Ze waren eerst negatief over volkscultuur: volkscultuur had voor hen het negatieve imago van klompendans, dat wilden ze niet financieren. Nu ziet de gemeente mogelijkheden om met volkscultuur een breed publiek te bereiken. Per jaar heeft de gemeente 15.000 euro gereserveerd voor een volkscultuurproject. In het eerste jaar, in 2009, is er een bestaand project gesubsidieerd getiteld *Wilhelmonds: zoektocht naar een Helmonds volkslied*. Het was een gezamenlijk project van Stichting Impact, Stadsradio Helmond, Stichting SEM en De weblog van Helmond. Voor 2010 subsidiëren ze twee projecten: Karatpodium (=plaatselijke middenstandclub) dat een project voor jongeren heeft ontwikkeld. Het is een evenement waarin eten en muziek centraal staan. En Marktplaats (=club voor onderwijs-cultuur) die een project heeft ingediend samen met monumentendag: een tweedaagse wandeling door Helmond, waar mensen in aanraking komen met Helmondse figuren uit het verleden en uit de volkscultuur.

Het moet Ineke Strouken van het hart dat er bij de projecten heel veel podiumfeesten zitten. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur zou de volkscultuur graag breder trekken, niet alleen qua onderwerpskeuze, maar ook graag het kennisaspect en het inzicht geven meer

naar voren willen halen. Dat is de reden dat het centrum volgend jaar met een groot project instellingen wil prikkelen om naar aanleiding van tweehonderd jaar burgerlijke stand in Nederland, volkscultuurprojecten te ontwikkelen in de sfeer van levenslooprituelen. Specifiek de volkscultuur als uitgangspunt nemen provincies als Overijssel en gemeenten als Breda. Ze zochten daarbij aansluiting bij het Jaar van de Tradities. Over het Bredase project, rondom huwelijksgebruiken van bruiden van diverse etnische afkomst, valt te lezen in de bladen *Volkscultuur Magazine* en *Traditie*. Een interessante optie vindt Ineke Strouken de provincies en gemeenten die een link proberen te leggen met (immaterieel) erfgoed. Erfgoed wordt gebruikt om een eenzijdige oriëntatie op amateurkunst, waarbij teveel nog de professionele kunstenaars centraal staan, te vermijden. Iets dergelijks geldt ook voor sommige community art-projecten, waarbij ook professionele kunstenaars het voortouw nemen.

Provincies als Noord-Holland en gemeenten als Alkmaar streven op het terrein van de volkscultuur naar geïntegreerde projecten, waarbij ook erfgoedpartners (zoals historische verenigingen en plaatselijke oudheidkamers) zijn betrokken. Noord-Holland neemt het immateriële erfgoed als uitgangspunt, waarmee onmiddellijk duidelijk wordt dat het erfgoedaspect van volkscultuur eigenlijk onmisbaar is, en samenwerking met erfgoedpartners vanzelfsprekend. Volgens Strouken kunnen andere gemeenten en provincies profiteren van deze benaderingswijze. In Hengelo streven ze naar projecten die de culturele identiteit versterken, zo ook in Breda. In Limburg zoeken de gemeenten aansluiting bij de culturele biografie.

Het beeld is inderdaad divers. Jammer is dat nog niet alle gemeenten en provincies de potentie van volkscultuur hebben kunnen of willen verkennen. En dat sommigen nog veel teveel blijven steken in de amateurkunst, en de voornaamste aandacht uitgaat naar de professionele kunstenaars die de amateurkunstenaars professionaliseren.

Community art is een interessante optie voor de multiculturele prachtwijken in de grote steden. Maar dan moeten de professionele kunstenaars niet teveel het eigen product als uitgangspunt nemen, maar ook werkelijk de wijk in trekken om de bewoners er zelf actief bij te betrekken. Het gaat immers om cultuurparticipatie. Ook de duurzaamheid mag niet worden vergeten. Het meest nemen de provincies en gemeenten de volkscultuur als uitgangspunt die aansluit bij de inhoud en betekenis die de volkscultuur primair voor mensen heeft. Zij leggen daarbij de nadruk op het in kaart brengen en verzamelen van verhalen over tradities en rituelen. Dit is het erfgoedaspect van volkscultuur, die het vanzelfsprekend maakt ook erfgoedpartners in de projecten te betrekken.

Opvallend is nog dat veel (grote) gemeenten blijkbaar het liefst werken met professionele instellingen, zoals plaatselijke kunstinstellingen of plaatselijke archieven. Amateurclubs zijn vaak slechts object en geen subject. Ze mogen met andere woorden vaak niet zelf een subsidieaanvraag indienen, dat moeten professionele clubs doen, die vervolgens projecten indienen gericht op deze amateurs. Opvallend verder is dat nog veel gemeenten projecten aanmoedigen waarin meerdere partners samenwerken. Strouken vindt dat overigens positief,

doordat er dan disciplineoverschrijdend wordt gewerkt en naast kunst ook het erfgoedaspect uit de verf kan komen. Een laatste punt nog is dat sommige gemeenten zich zorgen maken over de komende bezuinigingsgolf. Zal er nog voldoende geld overblijven voor projecten op het terrein van de (volks)cultuurparticipatie?

5.5. Conclusies

Doel van de interviews was om zicht te krijgen op de praktijk van het volkscultuurbeleid in provincies en gemeentes, als aanvulling op de informatie die in vorige hoofdstukken is verkregen door het lezen van beleidsstukken en persartikelen. Enkele conclusies dringen zich op.

1. Het eerste dat geconcludeerd moet worden is dat de praktijken een duidelijke samenhang vertonen met de werkplannen. De werkplannen dienen daadwerkelijk als leidraad voor de ontwikkeling van projecten.
2. Daarbij kan worden opgemerkt dat de provincies en gemeenten met de meest concrete plannen in hun aanvraag ook goed op schema liggen met de uitvoering van deze plannen. Hoe beter de projecten staan omschreven, hoe beter de uitvoering, lijkt het. Waar in de plannen weinig concreet is geschreven over uit te voeren projecten, blijft de uitvoering nog achterwege. Vaak wordt er in die provincies of gemeenten nu overlegd met de nieuw aangestelde wethouder en gaat het overleg nog over basale zaken.
3. De ontwikkelde praktijken zijn zeer divers. Opvallend is dat in provincies en gemeenten buiten de Randstad het beleid vooral is gericht op erfgoed en binnen de stedelijke cultuur meer op wijken. Dit bleek ook al uit de analyse in hoofdstuk drie. De praktijk wijkt ook hier niet af van de plannen.
4. Er is een groot verschil tussen provincies en gemeentes in de rol van financier. Provincies delegeren, sturen aan op samenwerkingen en hebben regelingen voor cofinanciering. De gemeenten staan dicht bij burgers en de culturele instellingen. Zij werken nauw samen met het veld. Hoe dan ook worden bijna alle volkscultuurgelden via de bestaande culturele infrastructuur verdeeld en vanuit daar worden nieuwe projecten ontwikkeld en verbindingen gelegd met andere (en nieuwe) terreinen. Zodoende genereert het beleid nieuwe praktijken.
5. Er zijn drie posities ten aanzien van het nieuwe beleidsterrein te onderscheiden in de mening van de geïnterviewden.

De eerste positie is dat de beleidsmedewerker volkscultuur niet ziet als toevoeging aan het beleid, maar er verder ook geen kwaad in ziet. Baat het niet dan schaadt het niet. Extra geld is altijd welkom en het is goed de aandacht eens te vestigen op dit terrein. De projecten die al werden uitgevoerd kunnen nu onder een nieuw label worden geplaatst, maar dit verandert inhoudelijk niet veel aan de uitvoering.

De tweede positie is dat volkscultuur een toevoeging is op het bestaande cultuurbeleid. Het wordt door een aantal beleidsmedewerkers beschouwd als een nieuwe focus op cultuur en

participatie en is daarmee een welkome aanvulling. Deze nieuwe focus betekent in het ene geval meer aandacht voor niet eerder gesubsidieerde instellingen en in het andere geval dat er nieuwe verbanden worden gemaakt tussen kunst en burgers waardoor meer burgers in aanraking komen met cultuur.

De derde positie is dat volkscultuur als beleidsterrein overbodig is. Het is een vreemde eend in de bijt, want het heeft niets met kunst te maken, maar neigt eerder naar welzijnswerk. Er zijn al zoveel projecten. Via cultuureducatie en amateurkunst wordt over de breedte van de maatschappij de cultuurparticipatie bevorderd en volkscultuur is daar een onderwerp in, geen beleidsterrein. Bovendien vergroot de nieuwe programmalijn vanuit dit gezichtspunt de bureaucratie.

Tot slot zijn er opvallende verschillen tussen het onderzoek van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en dit onderzoeksrapport. Één van de voorlopige conclusies van het onderzoek van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is: 'Provincies als Friesland, Utrecht, Flevoland en gemeentes als Groningen, Emmen, Nijmegen, Westland en Rotterdam laten de volkscultuur vrijwel ongenoemd.' Uit ons onderzoek blijkt uit het interview met de gemeente Emmen dat er wel degelijk beleid wordt ontwikkeld rondom volkscultuur. In Emmen wordt volkscultuur vooral gekoppeld aan erfgoed. In Groningen worden volkscultuurprojecten ontwikkeld, met name voor de jeugd. Dit zijn vooral *urban* cultuurprojecten, waarin tradities, gewoonten en gebruiken van jongeren centraal staan. In Nijmegen en Rotterdam worden vooral wijkprojecten ontwikkeld, waarbij de lokale cultuur als uitgangspunt wordt genomen voor de inhoud voor projecten. Er wordt dus wel beleid ontwikkeld op het terrein van volkscultuur, maar waarschijnlijk inhoudelijk niet in overeenstemming met hoe het NCV volkscultuur ziet.

Een overeenkomst tussen de onderzoeken is de constatering dat provincies en gemeentes behoefte hebben aan duurzaam beleid en duurzame projecten. Men vraagt zich af wat er met volkscultuur op de langer termijn gebeurt. Hoe raakt volkscultuur verankerd in het cultuurbeleid?

SAMENVATTING EN BESLUIT

De introductie van volkscultuur in het cultuurbeleid is niet onopgemerkt gebleven. Eerst volgde een stevig politiek debat, waarbij de zin van volkscultuur als onderwerp van beleid door verschillende politieke partijen ter discussie werd gesteld en dat ook door commentatoren in de pers kritisch werd gevolgd.

Met de start van het Fonds voor Cultuurparticipatie verschoof de focus. Nu waren de gemeenten en provincies aan zet. De matchingsregeling van het fonds nodigde hen uit om plannen voor de uitvoering van het beleid te maken. Dat ging ze aanvankelijk niet gemakkelijk af. Hoewel alle 12 provincies en de 35 grootste gemeenten, die voor de regeling in aanmerking kwamen, plannen indienden, waren slechts weinigen van hen in staat om al concrete projecten voor te stellen. Ten aanzien van de motivatie van het beleid vielen de lagere overheden voornamelijk terug op de thema's 'erfgoed' - met name buiten de Randstad - en 'identiteit' - vooral in het westen. Thema's als migranten, sociale cohesie en toerisme speelden een veel minder belangrijke rol. Voor de uitvoering werd de bal gelegd bij de culturele instellingen - zowel op het gebied van de kunsten als op dat van het erfgoed - en de scholen.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur ontwikkelde zich tot een belangrijke adviseur van de overheden. De Mondriaan Stichting wierp zich op als de pleitbezorger van een nauwe betrokkenheid van het professionele kunstenveld bij de uitvoering van het beleid. NCV, Meertensinstituut, Erfgoed Nederland, Fonds voor Cultuurparticipatie en de Mondriaanstichting droegen gezamenlijk bij aan de opinievorming door de publicatie van de bundel 'Splitsen of Knopen'.

Naarmate het beleid voor volkscultuur concreter werd en steeds meer projecten onder deze vlag werden uitgevoerd, veranderde de houding van de pers. Verhield zij zich aanvankelijk kritisch - zo niet cynisch - tot het thema volkscultuur, de projecten kregen een veel positiever onthaal. Volkscultuur bleek een soms boeiende inspiratiebron voor kunstprojecten, die zowel in de kunstwereld als daarbuiten een publiek vonden. Ook de groeiende aandacht voor tradities, mede gestimuleerd door het volkscultuurbeleid kon op positieve reacties in de pers rekenen. We mogen voorzichtig constateren dat verschillende bevolkingsgroepen met het thema uit de voeten kunnen.

Hoe het beleid ten aanzien van de stimulering van volkscultuur eruit moet zien is de afgelopen jaren zeker nog niet uitgekristalliseerd. Volkscultuur blijkt met veel zaken in verband te kunnen worden gebracht. Maar het imago van een stoffig thema is er inmiddels wel af. Volkscultuur heeft bewezen de potentie te hebben om uit te groeien tot een vitaal thema van het cultuurbeleid. In het thema komt immers een aantal grote vraagstukken van

het cultuurbeleid van de overheid samen: het vraagstuk van de verhouding tussen hoge en lage cultuur; het vraagstuk van verhouding tussen cultuur en (nationale) identiteit met daaraan verbonden de vraag hoe in het cultuurbeleid om te gaan met culturele diversiteit en het vraagstuk van wie er participeert aan de cultuur die het cultuurbeleid van de overheid voortbrengt en van de bevordering van die participatie.

Eén aspect van het recente volkscultuurbeleid is in dit rapport nauwelijks aan de orde gekomen. Dat is het aspect van volkscultuur als immaterieel erfgoed en de wijze waarop de Nederlandse overheid tot op heden omgegaan is met het UNESCO-verdrag betreffende het immaterieel erfgoed. Dit deel van het beleid viel buiten het blikveld van dit onderzoek.

BRONNEN

BELEIDSDOCUMENTEN

Anker & Vroonhoven-Kok, Motie van de leden van Vroonhoven-Kok en Anker, 17 december 2007.

CDA, Verkiezingsprogramma 2006-2011.

OCW, Van stroming naar stolling, 1 maart 2007.

OCW, brief minister Plasterk, 13 november 2007.

OCW, brief minister Plasterk, 15 april 2008.

OCW, Kunst van leven, 16 september 2008.

OCW, brief minister Plasterk, 16 november 2009.

OCW, brief minister Plasterk, 1 december 2009.

Programmafonds Cultuurparticipatie, Een basismodel, 29 januari 2008.

Raad voor Cultuur, Innoveren, participeren!, 6 maart 2007.

Raad voor Cultuur, Advies beleidsplan Fonds voor Cultuurparticipatie, 21 juli 2009.

Tweede Kamer, Wetgevingsoverleg, 17 december 2007.

Tweede Kamer, Algemeen Overleg, 1 juli 2009.

Tweede Kamer, Verslag vergaderjaar 2008–2009, 31 482, nr. 45 6, 24 juli 2009.

Tweede Kamer, Verslag wetgevingsoverleg, 19 december 2009.

WEBSITES

www.cultuurnetwerk.nl

www.cultuurparticipatie.nl

www.erfgoednederland.nl

www.mondriaanfoundation.nl

www.kunstfactor.nl

www.meertens.knaw.nl

www.regering.nl/Het_kabinet/Regeerakkoord

www.volkscultuur.nl

BOEKEN

Cieraad, Irene (1988) *De elitaire verbeelding van volk en massa. Een studie over cultuur.*

Muiderberg: Coutinho.

Danesi, Marcel (2008) *Popular Culture. United Kingdom.* Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Fonds voor Cultuurparticipatie e.a. (2009) *Splitsen of knopen? Over volkscultuur in Nederland.* Rotterdam: NAI Uitgevers.

McMuigan, J. (1992) *Cultural Populism.* London: Routledge.

Rooijackers, Gerard (2001) *Volkskunde. De rituelen van het dagelijks leven.* Utrecht: Centrum voor Volkscultuur.

Strouken, Ineke & Albert van der Zeijden (2005) *Volkscultuur en samenleving.* Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Zeijden, Albert van der (2000) *De voorgeschiedenis van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur*. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Zeijden, Albert van der (2004) *Volkscultuur van en voor een breed publiek. Enkele theoretische premissen en conceptuele uitgangspunten*. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

ARTIKELEN

Embrechts, Annette (2009) "Het Concertgebouw mag worden gesubsidieerd. De amateurkunst ook?" in: *Kaap kunst*, Vol. 1, nr. 1, apr., pp. 8 – 10.

Kieskamp, Andrea (2008) "Cultuur - moet je doen!: interview met Jan Jaap Knol" in: *Erfgoed Nederland*, Vol. 2, nr. 4, dec. pp. 2 - 3.

Luiten, Gitta en Joost Vrieler, "Hoge en lage cultuur", in *Splitsen of Knopen? Over volkscultuur in Nederland*, Nai, Rotterdam 2009, pp. 19 – 23.

Nederlands Centrum voor Volkscultuur (2009) "Volkscultuur en overheidsbeleid: een verslag van het congres op 12 februari 2009 in het Geldmuseum in Utrecht." Utrecht.

Voorthuijsen, A. van der (2009) "Tovermiddel volkscultuur" in: *Binnenlands Bestuur*, Vol. 30, nr. 4, pp. 8 - 11.

Zeijden, Albert van der (2008) "Nicolien van Vroonhoven en Ineke Strouken over volkscultuur en cultuurbeleid." *Volkscultuurmagazine*, Vol. 3, nr. 1, voorjaar, pp. 4 – 8.

Bijlage 1: Lijst van geïnterviewde personen

Blaha, Dominique – Provincie Zeeland
Gispen, Linde – Provincie Zuid-Holland
Hendrikse, Anne-Rienke – Gemeente Breda
Kamstra, Gerrit – Provincie Drenthe
Karskens, Jorgen – Gemeente Haarlemmermeer
Lageweg, Manuele – Gemeente Utrecht
Matthijssen, Hanneke – Den Bosch
Rossen, Nico van – Gemeente Amsterdam
Scheenstra, Diane – Gemeente Den Haag
Strouken, Ineke – Nederlands Centrum voor Volkscultuur
Teekens, Pieter – Gemeente Emmen
Viveen, Floor – Provincie Gelderland

Bijlage 2: zoektermen gebruikt voor het doorzoeken van de werkplannen, plus het aantal keren dat de term voorkomt in de plannen van gemeenten en provincies

Zoektermen	Aantal	
	Gemeenten	Provincies
Jongeren	30	20
Volwassenen	7	0
Ouderen	4	5
Bejaarden	0	0
Culturele diversiteit	5	0
Diversiteit	16	16
Verankering	6	5
Vernieuwing	10	7
Allochtonen	9	3
Migranten	7	2
Wijk	160	3
Buur	10	1
Brede (School)	6	1
Urban	17	0
Citymarketing	1	0
Canon	16	6
Toerisme	1	0
Website	9	13
Digitaal	9	4
Internet	1	2
Erfgoed	134	77
Monumenten	10	3
Literatuur	1	3
Lezen	0	1
Bibliotheek	18	2
Theater	26	12
Dans	8	9
Dance	2	1
Muziek	18	10
Beeld	16	11
Beeldend	7	4
Architectuur	3	1
Museum	46	17
Televisie	0	1
Film	5	2
Video	1	2
Animatie	0	0
Game	1	0
Bioscoop	0	0
Festival	6	9
Community (Art)	13	0
Media	10	7
Projectleider	3	8
Intendant	2	0
Makelaar	1	1
Kwartiermaker	0	0
Scout	17	0
Identiteit	40	23

Hoge/lage cultuur	0	0
Globalisering	0	1
Internationalisering	0	0
Commercialisering	0	0
Cultureel burger	2	1
Sociale cohesie	7	2
Leefbaarheid	3	0
Veiligheid	0	0